

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd

Erasmus jako přechodový rituál

Magdaléna Mrázková

Bakalářská práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Magdaléna Mrázková**
Osobní číslo: **H09107**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Erasmus jako přechodový rituál**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se bude zabývat zkušenostmi studentů, kteří vycestovali do zahraničí na studijní pobyt díky programu Erasmus. Hlavní výzkumná otázka se bude týkat toho, jak studenti Erasmus prožívají a jak svůj pobyt interpretují. Popsán bude nejen průběh pobytu, ale i jeho dopady na život studenta po návratu do Čech. Jak studenty studijní pobyt v zahraničí ovlivnil? Změnil pobyt jejich přístup ke studiu /k životu/ a pokud ano, tak jak? Jak své zkušenosti reflektují? Jak vidí studenti po návratu svou vlastní společnost? Lze studijní pobyt v zahraničí považovat za přechodový rituál? Hlavní použité metody budou polostrukturované rozhovory se studenty a sebereflexe díky vlastní zkušenosti ze zahraničí. K teoretickému zakotvení práce poslouží takové koncepty jako přechodový rituál, identita, nacionalismus, kosmopolitanismus a multikulturalismus.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BECK, Ulrich. *The Cosmopolitan Vision*. Cambridge: Polity, 2006. 201 s.
BRENNAN, Timothy. *At Home In The World: Cosmopolitanism Now*.
Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997. 369 s. ERIKSEN, Thomas
Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha:
Triton, 2007. 268 s. FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: Multikulturní
přístup*. Praha: SLON, 2002. 9. Žijeme příběhy, nebo je pouze vyprávíme?, s.
213-234. VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: Systematické studium
rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201 s. HOLÝ, Ladislav. *Malý
český člověk a skvělý český národ: Národní identita a postkomunistická
transformace společnosti*. Praha: SLON, 2010. 233 s. HROCH, Miroslav.
Pohledy na národ a nacionalismus. Praha: SLON, 2003. 451 s. TURNER,
Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. 194 s.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Tereza Hyánková, Ph.D.

Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2011

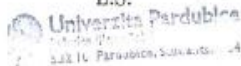
Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2012

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

Mgr. Zbyněk Andř, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 25. 6. 2012

Magdaléna Mrázková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své rodině za podporu, kterou mi poskytovali během celého studia, obzvláště v době psaní této práce. Velký dík patří vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Tereze Hyánkové, Ph.D. za její cenné rady, připomínky a za ochotu pomoci mi s jakýmkoliv problémem, který se při psaní vyskytl. A zvláštní poděkování bych chtěla věnovat svým spolužákům a přátelům, kteří mi byli zdrojem inspirace a útěchou v těžších chvílích.

NÁZEV

Erasmus jako přechodový rituál

ANOTACE

Práce se zabývá studijním pobytem Erasmus se zaměřením na pobyt ve španělském městě San Sebastián a české studenty, kteří tam pobyt strávili. Cílem práce je popsat celý průběh studijního programu Erasmus – motivace studentů před odjezdem na pobyt, samotný průběh programu a dopady pobytu v zahraničí na mladého člověka po návratu domů. Zhodnocením celého průběhu studijního programu Erasmus jej lze vnímat jako formu přechodového rituálu pro mladého člověka.

KLÍČOVÁ SLOVA

studijní pobyt Erasmus, studenti, San Sebastián, přechodový rituál

TITLE

Erasmus as a Rite of Passage

ANNOTATION

The thesis deals with the Erasmus programme with a focus on staying in spanish city of San Sebastian and Czech students who spent a student's mobility there. The aim of the thesis is to describe the whole process of student's mobility Erasmus – motivations of students before leaving to stay, the progress of the programme itself and the impact of staying abroad on young man after returning home. By evaluating the whole process of Erasmus programme it can be seen as a kind of the rite of passage for a young man.

KEYWORDS

Erasmus Programme, students, San Sebastian, rite of passage

Obsah

Přehled použitých zkratk	8
Seznam příloh	8
1 Úvod.....	9
2 Metodologická část.....	11
2.1 Získávání respondentů a etika výzkumu	11
2.2 Metody sběru dat.....	12
2.3 Reflexe.....	13
3 Cesta tam a zase zpátky	14
3.1 Studijní pobyt Erasmus	14
3.2 Baskicko a San Sebastián	15
3.3 Před odjezdem.....	17
3.3.1 Motivace studentů	17
3.3.2 Co dál?.....	19
3.4 Po příjezdu do San Sebastiánu.....	19
3.4.1 První dny.....	19
3.4.1 Jazyk	22
3.4.3 Život Erasmus studenta	25
Kdo je Erasmus student?.....	25
Vztahy	26
Volný čas.....	29
3.4.4 Kontakt s domovem.....	32
3.4.5 Škola.....	33
3.4.6 Identita	35
3.5 Návrat domů	38
3.5.1 Přínosy Erasmu z pohledu studentů	38
3.5.2 Post-Erasmus Depression Syndrome.....	41
3.5.3 Negativa pobytu z pohledu studentů	43
3.5.4 Erasmus jako přechodový rituál?	44
4 Závěr	48
Použitá literatura	51
Přílohy	I

Přehled použitých zkratk

UPV	–	<i>Universidad del País Vasco</i> (španělský název)
ERASMUS	–	<i>European Community Action Scheme for the Mobility of University Students</i>
EILC	–	<i>Erasmus Intensive Language Courses</i>
ECTS	–	<i>European Credit Transfer and Accumulation System</i>
EHU	–	<i>Euskal Herriko Unibertsitatea</i> (baskický název)
VŠ	–	vysoká škola
DELE	–	<i>Diploma de Español como Lengua Extranjera</i>
ETA	–	<i>Euskadi Ta Askatasuna</i> , česky Baskicko a svoboda, zkratka pro baskickou nacionální separatistickou organizaci, jejímž cílem je nezávislost Baskicka

Seznam příloh

Příloha č. 1 – seznam respondentů	I
Příloha č. 2 – mapa Baskicka	II
Příloha č. 3 – San Sebastián	II
Příloha č. 4 – záliv v centru města se známou pláží <i>La Concha</i>	III
Příloha č. 5 – <i>Paseo nuevo</i> – jedna z mnoha promenád podél města	III

1 Úvod

Studijní pobyt Erasmus je jeden z mnoha existujících studijních programů, které jsou zprostředkovány v rámci Evropské Unie a slouží ke spolupráci a výměně studentů či vyučujících mezi vysokoškolskými institucemi. Tyto programy (mezi které patří nejen Erasmus, ale i Leonardo da Vinci, Socrates, Comenius a další zaměřené na vyučující či stážisty) jsou jednou z iniciativ Evropské Unie pro integraci. Tento pobyt je často pro mladé Evropany první dlouhodobější cestou do zahraničí bez rodiny či přátel.

S pobytem Erasmus mám svoji vlastní zkušenost. Moje rozhodnutí odjet na studijní pobyt Erasmus mělo svůj počátek již několik let zpátky, kdy moje sestra strávila jeden semestr v portugalském městečku Mirandela na tamější univerzitě. Nadchla mě touto možností odjet na jeden či dva semestry do zahraničí s finanční podporou a v rámci své vlastní školy, aniž by musela přerušit studium. Sama jsem tedy v akademickém roce 2010/2011 v letním semestru na 6 měsíců odjela na studijní pobyt do Španělska, konkrétně do města San Sebastián, které leží v Autonomní oblasti Baskicko. Již po příjezdu do destinace svého pobytu jsem byla nadšena širokou škálou příležitostí k výzkumu. Uvažovala jsem, které téma bych zvolila pro svůj budoucí výzkum, ale nakonec jsem se zaměřila na samotný pobyt Erasmus a jeho vliv na mladého člověka.

Existuje mnoho studií či prací, které jsou zaměřeny na výuku zahraničních studentů na školách či na jejich získané dovednosti a kvalifikace, a tudíž i vliv na jejich budoucí profesní uplatnění. V této práci bych se ale chtěla obzvláště zaměřit na to, jak Erasmus vnímají jeho účastníci spíše po stránce osobní. Jelikož studijní program Erasmus probíhá na mnoha školách v desítkách zemí, které se od sebe liší a každé místo skýtá svá specifika, zúžila jsem pole svého výzkumu pouze na Erasmus ve městě San Sebastián ve Španělsku. Zaměřila jsem se na studenty z České republiky, kteří absolvovali svůj studijní pobyt na tamější *Universidad del País Vasco* (dále UPV).

Svoji práci jsem rozdělila na část metodologickou a na segment, ve kterém jsem spojila dohromady obvyklou teoretickou a praktickou část. Tento segment

jsem nazvala *Cesta tam a zase zpátky*. Když jsem přemýšlela, jaké jméno zvolit pro tuto kapitolu, která spojuje teoretickou část s částí praktickou, přišlo mi trefné vybrat právě tento název. Vidím zde určitou analogii se slavným dílem J. R. R. Tolkiena (2005), které se jmenuje *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*. Hlavní hrdina se také vydal na cestu do neznáma i přes pohodlí svého domova a rozhodnutí odejít nebylo lehké. Zpátky domů se hlavní hrdina vrátil již jako jiný hobit – v našem případě student. V této části je zahrnuto vše, co se pobytu Erasmus týká – podkapitoly *Před odjezdem*, *Po příjezdu do San Sebastiánu* či *Návrat domů* popisují vlastní průběh studijního pobytu Erasmus od úplného počátku – tedy od studentova rozhodnutí odjet. V průběhu této části se také pokusím najít dopovědi na své výzkumné otázky:

- „*Jaké jsou motivace studentů jet na studijní pobyt Erasmus?*“
- „*Jak studenti interpretují průběh svého pobytu v zahraničí?*“
- „*Jaké dopady má studijní pobyt Erasmus na život studentů po návratu do České republiky?*“
- „*Lze studijní pobyt v zahraničí vnímat jako přechodový rituál?*“

Cílem této bakalářské práce bude najít odpovědi na všechny čtyři výzkumné otázky a dostát tak pojmenování své práce *Erasmus jako přechodový rituál*.

2 Metodologická část

2.1 Získávání respondentů a etika výzkumu

Před odjezdem na svůj zahraniční pobyt Erasmus do španělského San Sebastián na podzim roku 2010 jsem vyhledávala různé informace o městě a o univerzitě, na které jsem měla v letním semestru studovat. Jelikož informace na webových stránkách hostitelské zahraniční univerzity byly sporadické a stejně tomu tak bylo i u emailové korespondence s tamními pověřenými osobami, které měly na starost zahraniční studenty, nejlepším řešením bylo vyhledat někoho, kdo již Erasmus v San Sebastianu absolvoval v minulých letech, a mohl mi tak poradit, jak ohledně studia a administrativních záležitostí, tak s praktickými věcmi, například s ubytováním, orientací ve městě a okolí. Takto jsem vlastně našla svého prvního respondenta, ačkoliv v té době jsem ještě netušila, že Erasmus bude tak intenzivní zkušeností, že se jím budu zabývat i do budoucna ve své bakalářské práci. Další potenciální informátoři se objevili v průběhu mého pobytu v zahraničí.

Při výběru svých respondentů jsem tedy prvně oslovila ty, které jsem poznala při pobytu v zahraničí a studenta, který mi pomáhal s organizací mého pobytu před odjezdem. Způsob vyhledávání respondentů se přirozeně vyvinul ve vyhledávání technikou *snow-ball*, jelikož všichni informátoři, které jsem již oslovila, měli další přátele, kteří Erasmus v San Sebastián strávili. Díky těmto známostem jsem našla většinu svých respondentů.¹

Velice přínosné bylo kontaktovat další studenty, kteří Erasmus strávili na tomtéž místě, skrze kanceláře mezinárodních vztahů jednotlivých univerzit v České republice, které zprostředkovávají mobility mezinárodních studentů. Tyto kanceláře poté oslovily studenty, zda by byli ochotni poskytnout mi rozhovor. Díky tomu se mi ozvalo dalších několik studentů a zároveň nebyla nijak narušena etická stránka sběru dat, jelikož instituce zabývající se studentskými mobilitami mně osobně neposkytly žádná osobní data.

---

¹ Seznam respondentů uveden v příloze č. 1.

Z etických důvodů neuvádím pravá jména svých informátorů ani jména univerzit, kde studují či studovali. Uvádím pouze věk a dobu strávenou na studijním programu v San Sebastiánu. Rozhodla jsem takto z důvodu občasně citlivosti tématu. Někteří respondenti mě výslovně požádali, abych nezveřejňovala jejich pravá jména, jiní v tom naopak nespatořovali problém. Anonymizovala jsem nakonec ale všech svých 11 respondentů z důvodu sjednocení svého terénního výzkumu. Dalším důvodem, proč utajit identitu studentů, je jejich relativně snadná dohledatelnost. Součástí administrativního sektoru Erasmu je totiž i povinné závěrečné vyplnění internetového dotazníku, který studentův pobyt zhodnocuje a zároveň slouží jako jakási poradna pro budoucí studenty, kteří by měli zájem jet na stejné místo.

2.2 Metody sběru dat

Jako nejvhodnější pro toto téma se jeví metody kvalitativní. Studijní pobyt je velice subjektivní a individuální záležitostí a těmito metodami danou problematiku vystihnou lépe než za použití metod jiných.

Konkrétně jsem využila polo-strukturované rozhovory s respondenty. Šest rozhovorů proběhlo při osobním setkání, kdy se žádný z respondentů nebránil nahrávání na diktafon. Místem rozhovorů byly většinou kavárny, ve dvou případech to byl filmový festival, kde byli respondenti přímo pořadateli. V případě dalších pěti rozhovorů jsem využila počítačový program umožňující video-hovory přes internet, ke kterému jsem připojila program jiný, který tyto video-hovory nahrává do zvukového formátu. Interview trvala průměrně od 40 minut až po celou hodinu, v několika případech i déle. Několik studentů naznačilo počáteční nervozitu z rozhovoru, která však nebyla nutná, jelikož se interview nesla v přátelském duchu. Moji pozici výzkumníka usnadňovala zároveň pozice *insidera*, který prožil Erasmus na stejném místě jako oni. Bylo pro mě tedy jednodušší klást otázky na určitá témata.

Již v průběhu svého zahraničního pobytu jsem provedla několik neformálních rozhovorů se studenty z různých zemí a vedla jsem si terénní deník, kde jsem popisovala průběh svého pobytu – jak různé postřehy a průběh Erasmu,

tak svůj osobní vývoj. Rozhovory jsem využila při přípravě svého dalšího výzkumu ohledně tématu Erasmus a deník při porovnávání s výsledky tohoto výzkumu.

2.3 Reflexe

Jsem si vědoma své problematické pozice *insidera*, kterýsi zažil Erasmus v San Sebastiánu a který na téma nahlíží přirozeně z emické perspektivy. Již na počátku výzkumu bylo nutné si ujasnit, že to, jak jednotliví studenti Erasmus interpretují, se liší. Ne všichni měli průběh Erasmu totožný s mým vlastním pobytem. Nemohu svoji vlastní zkušenost tedy brát jako univerzální. Díky tomuto poznání jsem začala klást důraz na to, jakým způsobem pokládat informátorům otázky a již po prvním rozhovoru jsem přestala paušalizovat a oprostila jsem se od svého vlastního prožitku. Moje pozice mi dále byla k užitku, jelikož mi díky znalosti terénu usnadnila výběr otázek při rozhovorech.

3 Cesta tam a zase zpátky

3.1 Studijní pobyt Erasmus

Je důležité na počátku této kapitoly přiblížit, co přesně je studijní program Erasmus. V Evropě existuje více mezinárodních studijních programů a všechny jsou pod záštitou projektu *Lifelong Learning Programme 2007-2013*, což je komplexní program Evropské unie zaštiťující jednotlivé studijní programy, které poskytují možnost podpory při výjezdu do zahraničí. Program Erasmus je z nabízených programů nejvyužívanější a nejvytíženější.

Erasmus Rotterdamský byl významný nizozemský myslitel žijící na přelomu 15. a 16. století, jehož jméno posloužilo i názvu tohoto programu. Zároveň je Erasmus také uměle přizpůsobená zkratka pro *EuRopean Community Action Scheme for the Mobility of University Students*². Činnost tohoto evropského programu pro výměnu studentů mezi univerzitami započala roku 1987. Konkrétně Česká republika se na tomto programu začala participovat od akademického roku 1998/1999. Celkově se ho zúčastnilo již více než 2 milióny studentů, je do něho zapojeno 33 států a více než 4 000 institucí.³

Tento program neslouží pouze k výměně studentů mezi jednotlivými univerzitami, ale také nabízí možnosti stáží, které slouží k získání praktických zkušeností, či pobyty na zahraničních školách pro akademické pracovníky. Majoritní část programu je ale využívána k mobilitám studijním.

Podmínkou k přihlášení se do programu je být vysokoškolským studentem, který má úspěšně absolvovaný alespoň rok studia. Doba, kterou pak student může na hostitelské instituci strávit, se pohybuje od 3 měsíců až po celý akademický rok. Hostitelská instituce, kterou si student zvolil, musí mít uzavřenou bilaterální smlouvu o výměně studentů s jeho vlastní školou – tedy vysílající institucí. Ta také pomůže studentovi zprostředkovat požadovanou administrativu a zajistí finanční podporu – stipendium. Škola, kam student vyjíždí, mu zajistí studium a pomůže při

---

² Cíleně byla v názvu tučně označena konkrétní písmena zkratky, aby byla vystižena podstata zkratky. Zkratka uvedena i v přehledu použitých zkratk.

³ Informace čerpány z: <http://www.esn.org/content/history>.

hledání ubytování a to většinou podporou centra mezinárodních vztahů či podobných mezinárodních kanceláří pro zahraniční studenty, které se nacházejí na konkrétních školách. I když to nepatří mezi povinnosti hostitelských škol, často organizují i různé akce na uvítání zahraničních studentů a pomůžou jim seznámit se s novým místem. Student si musí před odjezdem na pobyt vyřídit potřebné administrativní náležitosti, v jeho průběhu musí splnit vybrané předměty a po návratu ho musí náležitě uzavřít.

Další důležitou částí, která se týká studentské mobility Erasmus, jsou *Erasmus Intensive Language Courses* (dále EILC). Jsou to jazykové kurzy specializované na vyučovací jazyky, které nejsou v rámci Evropy tak běžné. Slouží studentům, kteří vyjíždějí do těchto konkrétních zemí. EILC kurzy se netýkají anglického, německého, francouzského či španělského jazyka. Tyto kurzy jsou pro studenta zdarma a hradí je vysílající instituce studenta. Další jazykové kurzy potom vypisují univerzity samy.⁴ V případě UPV jsou kurzy španělštiny a baskičtiny brány jako předměty, za které bude student ohodnocen kredity dle *European Credit Transfer and Accumulation System* (dále ECTS).⁵

3.2 Baskicko a San Sebastián

V této podkapitole stručně popíši místo, kde studenti strávili svůj studijní pobyt. Vzhledem k zaměření mé práce by bylo zbytečné představovat celé Španělsko, zabývám se tedy pouze specifiky regionu a městem San Sebastián, kam studenti přijíždějí studovat v rámci studentské mobility na UPV.

Autonomní společenství Baskicko, španělsky *Comunidad Autónoma del País Vasco* či baskicky *Euskadi*, všechny tyto názvy pojmenovávají autonomní region na severu Španělska u pobřeží Biskajského zálivu u hranice s Francií. Tento region se dělí na tři provincie a to *Álava-Araba*⁶, jejíž hlavním městem je *Vitoria-Gasteiz* a zároveň je i hlavním městem celého Baskicka, *Vizcaya-Biskaia* s hlavním

---

⁴ Informace čerpány z: http://ec.europa.eu/index_cs.htm.

⁵ Jedná se o sjednocený systém kreditového hodnocení na vysokých školách, který byl zaveden v rámci Boloňské dohody na podporu integrace Evropské unie v roce 1999.

⁶ Pozn. autorky – jedná se o dvojjazyčné názvy, na prvním místě je španělské pojmenování, po pomlčce následuje jméno v baskickém jazyce.

městem *Bilbao-Bilbo* a *Guipúzcoa-Gipuzkoa* s hlavním měste *San Sebastián-Donostia*. Autonomie byla tomuto území dána v roce 1987, kdy byla přijata nová španělská ústava. Žijí zde více než 2 milióny obyvatel. Tento autonomní region je součástí většího Baskicka, španělsky *País Vasco*, baskicky *Euskal Herria*, v němž jsou zahrnuta i další území v provincii *Navarra* a na jihu Francie při španělských hranicích, kde žije další 1 milión obyvatel, kteří se hlásí k baskické identitě a jazyku.⁷

Existuje mnoho teorií o původu Basků a jejich jazyka. Tyto teorie mluví o příchodu Basků na sever Španělska již s člověkem cromagnonským, či jsou dávání do spojitosti se starověkými Etrusky, Berbery nebo obyvateli Britských ostrovů. Baskičtina a její původ je předmětem sporu lingvistů. Jedná se o izolovaný jazyk, který nepatří do skupiny jazyků indoevropských. Jak baskičtina, tak španělština jsou v Autonomním společenství Baskicko úředními jazyky.⁸

Město *San Sebastián* známé také pod baskickým názvem *Donostia* je hlavním městem baskické provincie *Guipúzcoa-Gipuzkoa* a žije zde více než 185 tisíc obyvatel.⁹

Pro současnou podobu města byla důležitá modernizace v 19. století, kdy bylo mnoho budov vystavěno v neo-klasicistním pařížském stylu, tomuto období se také říká *Belle époque*. Španělská královská rodina si ho vybrala za své letní sídlo. Od roku 1885 trávila letní období ve městě královna Maria Cristina, která sem vnesla i nové kulturní dění. To vedlo ke vzniku mnoha společenských událostí, které se udržují ve formě tradic dodnes.¹⁰

San Sebastián se vyvinul v plnohodnotné přímořské letovisko, které je vyhledáváno turisty z celého světa. Ve staré části města (*Parte Vieja*) je labyrint typických úzkých uliček plných barů či restaurací. Novější část města je v kontrastu ke staré části protkána širokými luxusními bulváry, které jsou lemovány majestátními budovami v eklektickém stylu v převažujících světlých barvách.

---

⁷ Informace čerpány z: <http://krajane.czu.cz/>.

⁸ Informace čerpány z: <http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-3513/en/>.

⁹ Informace čerpány z: <http://en.wikipedia.org/>.

¹⁰ Informace čerpány z: <http://www.donostia.org/>.

Místní univerzita, kde respondenti i ostatní příjíždějící studenti trávili svůj studijní pobyt, je jedinou veřejnou univerzitou v Baskicku, jejíž počátky sahají do 30. let 20. století. Oficiálně se ve španělštině nazývá *Universidad del País Vasco* (UPV). V baskickém jazyce je její název *Euskal Herriko Unibertsitatea* (dále EHU) a pod tímto názvem je známa od roku 1980. Jak jsem zmínila výše, Autonomní oblast Baskicko se dělí na tři regiony. Stejně je to i s UPV, jejíž tři části sídlí od roku 1977 ve třech hlavních městech oblastí, podle kterých kampusy nesou svá jména – tedy kampus *Álava*, kampus *Biscaya* a ve městě *San Sebastián-Donostia* je kampus *Gipuzkoa*. Je zde možnost studovat jak ve španělském, tak v baskickém jazyce a přitom druhou možnost využívá již 35% všech studentů na univerzitě (celkové množství studentů je kolem 45 000). Fakulty univerzity pokrývají prakticky všechny obory.¹¹

3.3 Před odjezdem

Na tomto místě se pokusím přiblížit, co probíhá před samotným odjezdem na studijní pobyt. Zaměřím se obzvláště na očekávání, se kterými student odjíždí studovat na zahraniční univerzitu. Tedy zodpovím na jednu ze svých výzkumných otázek: „*Jaké jsou motivace studentů odjet na studijní pobyt Erasmus?*“

3.3.1 Motivace studentů

Touha žít v zahraničí – to jsem nejčastěji slyšela při svých rozhovorech. Pro naprostou většinu respondentů to byl nejsilnější argument, proč odjet na studijní pobyt do zahraničí. Studenti chtěli získat zkušenosti a osamostatnit se ve svém životě od rodin, či problematickou rodinnou situaci vyřešit tím, že na čas odjedou. Důležitou roli v tom také hrál stereotypní život doma a tím pádem využití Erasmu jako příležitosti ke změně či nového startu k tomu začít žít jinak. Několik informátorů také uvedlo, že chtěli poznat novou kulturu a zvyky či nové přátele. Monika:

---

¹¹ Informace čerpány z: <http://www.ehu.es/p200-shenhm/en>.

„Já jsem vždycky chtěla odjet někam pryč. Už když jsem šla na vysokou, tak jsem věděla, že jednou budu žít v zahraničí, alespoň na měsíc nebo na dva, prostě nějakou dobu. No, a když jsem byla na té vysoké, tak se mi to úplně hodilo, že tam ta příležitost byla. [...] Prostě potřebovala jsem vypadnout někam. Doma to nějak neklapalo a bylo to stereotypní. No, prostě jsem viděla, že když odjedu pryč, tak se to vše nějak změní pak.“

Daniela uvedla podobné pohnutky k odjezdu do zahraničí jako Monika:

„Přemýšlela jsem o tom vždycky, že někam pojedu. Už místo vysoké školy jsem přemýšlela, jestli někam nepojedu pracovat. A rozhodla jsem se úplně náhodou, protože jsem měla takové období, že jsem nevěděla, jestli tady chci pokračovat ve studiu a nic se mi nedařilo. Cítila jsem, že potřebuju nějakou změnu, něco razantního. [...] Potřebovala jsem se osamostatnit, potřebovala jsem změnu a věděla jsem, že zahraničí je pro mě nejlepší možná varianta. A vzhledem k tomu, že to bylo v rámci školy a nemusela jsem rušit studium, tak jsem do toho šla.“

Jedním z dalších častých důvodů studentů, proč jeli na studijní pobyt Erasmus, byla touha zlepšit jazykové kompetence – konkrétně španělský či anglický jazyk. Tento důvod uvedla více než polovina respondentů. V Erasmu viděli velkou možnost, jak se jazyk aktivním způsobem a mezi rodilými mluvčími naučit ovládat či zlepšit to, co již uměli z jazykové výuky v České republice. Renata má jednou v plánu učit španělštinu. Lucie chtěla pouze zlepšit svoji španělštinu, jelikož se jí věnovala již od základní školy. Jana uvedla:

„Už od základní školy jsem se učila angličtinu. Chtěla jsem mluvit i jiným jazykem. Španělština mě vždycky fascinovala a toužila jsem se jí naučit. A vlastně s tou možností Erasmu přišla i ta možnost naučit se španělsky. S tím jsem na Erasmus i jela, že se tam prostě naučím mluvit...“

Mnoho studentů využilo studijní pobyt k tomu, aby zde zrealizovali výzkumy či rešerše ke svým absolventským pracím, ať už bakalářským či diplomovým. Několik mých respondentů mi toto uvedlo jako další z důvodů, proč se rozhodli odjet na Erasmus.

V neposlední řadě je třeba uvést také profesní hledisko. Studenti v Erasmu či ve zkušenosti, kterou získají za dobu strávenou v zahraničí, vidí veliké plus pro jejich budoucí uplatnění na pracovním trhu. Jak mi řekl Tomáš:

„Dneska je to v podstatě, dá se říct, nutnost. Dneska vyjíždí tolik lidí, že jakmile to nemáš v životopise, tak máš nevýhodu. Prostě to zaujme na první pohled toho personalistu, který si projíždí tvůj životopis. To byl jeden z prvních důvodů, proč jsem se rozhodl odjet.“

3.3.2 Co dál?

Co následuje, když se student rozhodne odjet? Celý proces pokračuje podáním přihlášky a výběrovým řízením na domácí vysoké škole (dále VŠ), jehož požadavky a termíny konání vyhlašují jednotlivé VŠ. Bývají to jazykové testy, pohovory či se hodnotí dosavadní prospěch studenta a jeho aktivity. Když student uspěje, vyplní přihlášku na školu, kterou si v zahraničí zvolil a studijní smlouvu, tzv. *Learning Agreement*, ve které se stanoví plán studia na konkrétní zahraniční škole, včetně počtu kreditů. Tuto smlouvu musí odsouhlasit jak student, tak přijímací instituce, tedy škola, kam vyjíždí. Dalším důležitým krokem je podepsání finanční dohody, na základě které je studentovi vyplaceno stipendium.¹²

Po tomto administrativním procesu je již student plný očekávání připraven vydat se vstříc novému dobrodružství.

3.4 Po příjezdu do San Sebastián

Zde je popsán samotný průběh studijního pobytu v San Sebastián. To, jak Erasmus probíhá, se pokusím nastínit v samostatných kapitolách, které se zaměřují na charakteristické prvky, které jsou společné pro studenty přijíždějící do tohoto města. Cílem této kapitoly bude zodpovědět výzkumnou otázku: *„Jak studenti interpretují průběh svého studijního pobytu?“*

3.4.1 První dny

Většinu studentů čekal po příjezdu do San Sebastián větší či menší šok, ať už v pozitivním či negativním slova smyslu. Vyvolat dočasnou krizi může sociální,

---

¹² Informace čerpány z: <http://www.naep.cz>.

symbolická či prostorová dezorientace (Murphy-Lejeune: 2002, s. 27). Každý člověk narozený a vychovaný v určité skupině, přijímá hotové standardizované schéma kulturního vzoru¹³, který mu předali jeho předci, učitelé a autority jako jasný návod pro veškeré situace, které se běžně přihodí v sociálním světě, kde žijeme (Schuetz: 1944, s. 499). Jenže cizinec (v našem případě mezinárodní student) nový kulturní vzor v zemi, kam přijel, nesdílí a snaží se ho posuzovat a jednat podle vlastního schématu z domova, což se mu nedaří. Neví tedy, jak reagovat na jednotlivé situace a ztrácí orientaci v nové společnosti. Dá se říct, že zažívá kulturní šok.

Doma ve své skupině jedinec vnímá toto schéma jako koherentní systém, v cizině se ale tento systém jedinci zhroutí. Snaží se tedy v průběhu pobytu dosáhnout znalosti jednotlivých kulturních prvků a proniknout do nich. Díky neporozumění jednotlivým prvkům společnosti, se člověku zdá, že vše je rozděleno na jednotlivé významové „vrstvy“. Musí tedy věnovat velké pozorovatelské úsilí, aby získal a osvojil si znalosti o jednotlivých prvcích kultury a nový kulturní vzor se mu stal vzorem srozumitelným. Významnou roli v integraci cizince do nové společnosti má také jazykový rozvoj (Schuetz: 1944, s. 499-504).

Velký vliv na intenzitu dopadu nového prostředí na studenta mělo obzvláště to, zda student jel do hostitelské země z České republiky sám, nebo jelo více spolužáků či známých. Tomáš a Jana brali to, že jeli sami, jako obrovskou výhodu. Byli donuceni více se integrovat mezi ostatní Erasmus studenty či místní obyvatele a tím pádem i více mluvit španělským či anglickým jazykem. V kontrastu je situace, že spolu ve stejnou dobu vyjíždí několik studentů na stejné místo. Jitka to, že jela s dalšími čtyřmi lidmi, považovala za nevýhodu, ať už v jazykovém rozvoji, tak například při hledání ubytování. Lucie je ráda, že na Erasmus jela s kamarádkami, pomáhaly si navzájem v různých situacích a vše podle ní bylo jednodušší než kdyby jela sama.

Co se týče prvních dní v novém městě, setkávala jsem se ve svém výzkumu s pozitivními i negativními zážitky. Většina respondentů zažila svůj první šok z nového místa při hledání ubytování. Scénáře byly často dost podobné. Svoji situaci po příjezdu do města popsala Jana:

---

¹³ Jsou to charakteristiky skupiny jako například zvyky, mravy, etiketa, zákony, móda a jiné.

„Dorazila jsem v noci do San Sebastiánu a zamířila do hostelu, který jsem si vyhlídla už doma na internetu. Tam jsem strávila asi tak 10 dní, než jsem našla ubytování. To byl asi jedinej tejdén, kterej byl fakt nepříjemnej. Nemohla jsem dlouho najít bydlení, z hostelu mě v deset ráno vyhodili a nemohla jsem se do tří do odpoledne vrátit, protože uklízeli pokoje. Tak jsem chodila celé dny sama po městě a říkala si: „Co tu, sakra, dělám?“

Stejné zkušenosti s hostely se objevují ve více výpovědích. Informátoři se také shodují na tom, že pro člověka ze střední Evropy jsou maximálně nepříjemné typické španělské pokoje bez oken, tzv. *interior*, kde se svítí pouze umělým světlem. Pro studenty je také překvapením baskické počasí, které se nepadobá počasí v jiných částech Španělska. Nejtypičtější je pro tuto oblast velmi častý déšť od podzimu do jara. Když neprší, je alespoň zataženo. Lucie uvádí, že naopak, byla z nového města od první chvíle nadšená: *„Byla jsem uchvácená a byla jsem moc natěšená. Pamatuju si první moment, kdy jsme projížděli nočním městem a nemohla jsem tomu uvěřit, že tam budu rok žít. Nádherné město.“* Na otázku, zda prožila nějaký kulturní šok, mi Daniela odpověděla, že na začátku určitě ne, ale až postupně, kdy trávila čas s Erasmus studenty z různých zemí a více se poznávali či se o nich a o jejich domovech dozvíдалa nové informace.

Poslední varianta šoku, která nastala během prvních dnů Erasmu, byl šok jazykový. Tomáš či Jana uvedli, že v prvních dnech rychle přišlo uvědomění si osamělosti a toho, že lidé nemluví česky.

Výše jsem naznačila, že jedním z vážnějších problémů pro všechny bylo najít si adekvátní ubytování. Další z komplikací, kterou studenti často uváděli, byl nástup do školy, tzn. zařízení veškeré administrativy potřebné k uskutečnění Erasmu. Šlo většinou o zápis ke studiu, potvrzení příslušných dokumentů, které se musely do určité doby zaslat zpět na domácí univerzitu, aby tak student potvrdil, že opravdu nastoupil ke studiu v hostitelské instituci. Společně mají všechny výpovědi to, že díky velmi chabým jazykovým dovednostem v prvních dnech či týdnech pobytu, bylo pro studenty zařizování těchto věcí nepříjemnou a stresující záležitostí, podle mnohých i velmi špatně zorganizovanou ze strany domácí a hostitelské instituce. Více lidí se shoduje i na zřejmé laxnosti španělských úřadů či kanceláří.

3.4.2 Jazyk

Jelikož město San Sebastián leží v samotném srdci autonomní oblasti Baskicko, oficiálně je baskičtina brána jako první úřední jazyk, po ní následuje španělština. V rámci Erasmu také hraje velkou roli angličtina, kterou se mnoho zahraničních studentů často dorozumívá.

Studenti, kteří využijí možnosti strávit zahraniční pobyt právě na místní UPV, mají možnost využít bezplatných intenzivních jazykových kurzů EILC, které probíhají před začátkem výuky. Tyto kurzy jsou zaměřené na španělštinu a také na baskičtinu. Další jazykové kurzy, jak španělštiny, tak baskičtiny, pak bezplatně probíhají v průběhu celého semestru a jsou klasifikovány jako plnohodnotné předměty, za které student získá kreditové hodnocení. Naprostá většina mých respondentů se jazykových kurzů během semestru účastnila. Podle Moniky byla výuka na jazykovém kurzu španělštiny intenzivní a kvalitní. „*Dalo mi to mnohem víc než celý rok a půl v Čechách.*“ Přiznala však zároveň, že pouze jazykový kurz nemá takový vliv na rozvoj jazyka. „*Hodně záleží, že seš v té zemi a mluví na tebe.*“

Další možností, jak studenti na UPV mohou zlepšit a zároveň i využít své jazykové znalosti, je získání *Diploma de Español como Lengua Extranjera* (dále DELE). DELE je mezinárodně uznávaným oficiálním dokladem potvrzujícím úroveň znalostí španělštiny jako cizího jazyka.¹⁴ Zkoušky jsou placené, ale UPV nabídla studentům, že je mohou vykonat za zlomek původní ceny.

Mnoho respondentů uvedlo, že před odjezdem na Erasmus ze španělského jazyka ovládalo pouze základy či jej neumělo vůbec. Pouze několik studentů jelo do San Sebastiánu s již obstojnými základy či s pokročilejší znalostí španělského jazyka. S baskickým jazykem se v minulosti nikdo zatím neseťkal.

Vývoj komunikace ve španělském jazyce měl dle mého výzkumu několik fází. V prvních dnech či týdnech člověk zažívá šok z toho, jak se mluvená španělština liší od té, co se vyučuje v Česku. Tomáš svoje jazykové znalosti popisuje:

---

¹⁴ informace čerpány z: <http://praga.cervantes.es/cz/default.shtm>.

„Před tím jsem měl 7 let španělštinu na gymplu, takže jsem s tím takový problém neměl. Ale na to, že jsem na začátku přemýšlel, jestli si vezmu slovník, nebo ne, abych neměl zbytečnou váhu, tak nakonec jsem byl rád, že ho mám s sebou, protože ta středoškolská španělština je úplně někde jinde od reality.“

Stejnou zkušenost popisuje kromě Tomáše i Lucie: *„Já jsem měla opačnej problém. Mohla jsem mluvit, ale nezvládala jsem jim rozumět. Většina lidí to má naopak. V pohodě rozumí, ale mají problém třeba promluvit.“* A ještě k tomuto dodává: *„Potřebovala jsem tak měsíc, pak jsem začala těm lidem rozumět. A pak to už byla velká změna. Dnes můžu říct, že docela umím španělsky.“*

Že je měsíc dostatečnou dobou na to, aby se člověk začal orientovat v jazyce a sám začít komunikovat, mi potvrdila většina respondentů. Jak píše Schuetz (1944, s. 504), od tohoto bodu začíná aktivní užívání jazyka místo pouhého pasivního porozumění. Jazyk se pouze zlepšuje, utužuje a rozšiřuje se slovní zásoba. Jana uvedla:

„Vývoj jazyka u mě měl určitě několik částí. Ze začátku, asi tak první měsíc, měsíc a půl, jsem využívala angličtinu. Ale byla jsem rozhodnutá naučit se španělsky co nejdřív, takže když jsem byla třeba venku s kamarády, tak jsem vyloženě vyžadovala mluvit jen španělsky. Mělo to hodně výhod. Kámoši totiž byli Italové, takže nemluvíli tak rychle a plynule jako Španělé, ale uměli dobře a hodně rozuměli... Něco jako my a Slováci... Takže mě často opravovali a já jim taky v pohodě rozuměla. [...] Pamatuju si, že jsem třeba byla vždycky s někým venku a vztekala se, že se pořád jen učím slovíčka a gramatiku, snažím se mluvit bez zasekávání a bez přemýšlení, a že to pořád nejde... a v tu chvíli mi ten člověk řekl: „Ale vždyť teď se mnou normálně mluvíš!“

Renata, Monika a Lucie uvedly, že opravdové zlepšení jazyka se dostavilo, když začaly pracovat v baru a tam komunikovat s místními obyvateli. Renata a Jitka také zlepšily svoji španělštinu díky vztahu s místními. S celkovým zlepšením jazykových dovedností, pak přichází lepší pochopení kulturních prvků a větší integrace do místní společnosti (Schuetz: 1944, s. 505).

Co se týče baskického jazyka, málokterý student se snažil ovládnout alespoň jeho základy. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že je to jazyk nesmírně obtížný a že trvá dlouhou dobu ho pochopit a aktivně užívat. Naučit se baskičtinu se z mých respondentů pokoušeli Petr, Veronika, Renata a Jana. První dva studenti se ho chtěli

naučit z důvodu výzkumů, které na Erasmu prováděli ke svým absolventským pracím. Veronika navštěvovala nejenom kurz baskického jazyka v rámci univerzity, ale i další kurzy ať už placené či neplacené, které organizovaly místní jazykové školy baskičtiny. Jana se chtěla naučit baskický jazyk čistě ze zvědavosti:

„Navštěvovala jsem kurz baskičtiny na škole. Probírali jsme základy hlavně. Kámen úrazu byl v tom, že já na začátku neuměla ani španělsky a profesorka na baskičtině uměla jen španělsky a španělsky vysvětlovala gramatiku a vše ostatní, takže prvních několik týdnů jsem byla úplně mimo. [...] Kurz byl fajn, protože nám představovala i typickou kuchyni třeba, hudbu a tak podobně...“

Dalším často používaným jazykem na Erasmu byla angličtina, která většině Erasmus studentů, nejen z řad mých respondentů, sloužila jako dorozumivací jazyk. Z mého výzkumu vyplývá, že mnoho respondentů angličtinu ovládá na komunikační úrovni a že ji první měsíc používali často. Poté se většina z nich odklonila ke španělskému jazyku, který se během prvního měsíce výrazně zlepšil, ale našli se i tací, kteří si s angličtinou vlastně vystačili až do konce Erasmu. Španělštinu se sice naučili ovládat natolik, aby zvládli základní společenské situace a zařídili si, co potřebují, ale anglický jazyk zůstal na prvním místě v komunikaci a tito studenti nakonec vidí zlepšení anglického jazyka jako jeden z přínosů Erasmu. Daniela se vyjádřila:

„Používala jsem angličtinu hodně. Měla jsem kolem sebe lidi, kteří hodně mluvili anglicky. [...] Většinou jsem se vždycky snažila domluvit anglicky a stačilo mi to. Ta angličtina tam měla velký vývoj. Nejdřív ze začátku jsem si to musela rozmyslet, před tím, než jsem něco řekla. A pak jsem to řekla a musela přemýšlet, co řeknu dál. Ale postupem času, jak jsem bydlela s lidma, který se mnou mluvili jen anglicky, tak už to bylo automaticky – ráno vstanu a nepřemýšlím o tom, jak mluvím. A pak postupem času jsem se naučila několik slovíček na kurzu španělštiny, který jsme tam měli, tak jsem se už zvládla zeptat ve škole či ve městě, nebo zařídít si, co potřebuju. Když jsme měli nějaký písemný projev ve škole například, tak složit nějaké věty a napsat několik odstavců už pro mě nebyl problém.“

3.4.3 Život Erasmus studenta

Kdo je Erasmus student?

Mezinárodní mobility jsou formou migrace. K. Koser (2007, s. 4) uvádí, že Spojené národy¹⁵ doporučují rozlišit migranty na dlouhodobé, což jsou ti, co stráví mimo svoji destinaci alespoň rok, a krátkodobé, kteří jsou mimo svůj domov od nejméně tří měsíců maximálně po celý rok. Migranti se od sebe liší obzvláště důvody, kvůli kterým se stěhují – za prací či díky nepříznivým okolnostem v jejich domovinách. Tyto důvody mohou být klasifikovány na ty dobrovolné či naopak. V současnosti vznikla i nově klasifikovaná skupina migrantů, kteří se nazývají „*highly skilled migrants*“ (neboli v překladu „vysoce kvalifikovaní migranti“), za které by se dali pokládat díky určitým podobnostem i mezinárodní studenti. Tato skupina migrantů se přesunuje z ekonomických důvodů a tvoří pouze minimální procento z celkového počtu migrantů (Koser: 2007, s. 16-18).

Mezinárodní studenti, tedy i studenti programu Erasmus v rámci Evropské Unie, mají specifické postavení. Jak píše F. L. Collins (2006, s. 217), předpokládá se u nich, že se po absolvování studia či jeho části vrátí domů. Specifický je i důvod migrace – tedy studijní mobilita. Podobně definoval mobility studentů V. Papatsiba (2005, s. 31), podle kterého je mobilita studentů přemístění, které není definitivní a obsahuje mnoho způsobů aktivního spojení s domovem, na rozdíl od migrace, která je často provázena pocitem ztráty vlasti či domova. Podle *Top 10 Immigration Myths and Facts*, které uvedla K. L. Lerner (2006, s. 238-240), patří mezi tyto pověry zejména obavy místních obyvatel, že migranti vykořisťují jejich ekonomický systém. To se ale studentů netýká, jelikož jejich migrace není pracovního rázu. Specifická je i doba, jakou student na pobytu stráví a ta se pohybuje od několika měsíců maximálně po rok. Studenti jsou také z velké míry podporováni svoji hostitelskou univerzitou a také tou vysílající, domácí. Pokud se student během svého pobytu dostane do nesnází, vždy je k dispozici kancelář mezinárodních vztahů, která podporuje studenty ze zahraničí ať už hledáním ubytování či při řešení jiných potíží. Proto se tento pobyt nedá srovnávat s pracovní

---

¹⁵ Informace čerpány z:
<http://www.un.org/esa/population/publications/ittmig2002/2002ITTMIGTEXT22-11.pdf>.

migrací, kdy si člověk musí zařídit sám mnohem více věcí a překonat více nástrah či komplikací.

Vztahy

Studenti programu Erasmus se po příjezdu do města díky okolnostem stávají komunitou. Od místních obyvatel či studentů je na počátku vyčleňuje jejich národní a etnická identita, odlišný jazyk anebo styl života. To od sebe na počátku dělí i samotné Erasmus studenty, ale zároveň je dává dohromady jejich podobná situace a pozice jedince v cizí zemi, která funguje jako sociální „pojivo“. To potvrzuje ve své práci i S. Sovic (2009, s. 748), který tvrdí, že mezinárodní studenti vyhledávají vhodné příležitosti seznámit se spíše než místní studenti. Od toho se odvíjí i život této komunity a to, jak tato specifická skupina tráví svůj volný čas při pobytu. V této podkapitole se budu zabývat vztahy mezi studenty „erasmáky“. Tím, kde si hledají přátele a jak probíhají jejich běžné dny na pobytu.

První kontakt, který mezi sebou Erasmus studenti získávají, je většinou buď díky intenzivním EILC kurzům baskičtiny a španělštiny, které probíhají několik týdnů před začátkem výuky, nebo na začátku semestru, kdy výuka těchto dvou jazyků probíhá po dobu celého semestru dvakrát až třikrát za týden. Tam dochází k většině prvních seznámení a vznikají nová přátelství. Renata uvedla:

„Kamarády, co z Erasmu mám, jsem potkala hlavně na baskičtině. S těmi jsem se kamarádila pak po celou dobu Erasmu. [...] Tam nikdo nestudoval stejnou školu jako my (další Češi, pozn. autorky). Tam byli právníci, antropologové, dokonce jeden z informatiky. Nebýt baskičtiny, tak bychom se nepotkali. Takhle jsme byli spolu pořád, i když každý studoval jinou školu. Takže to byli naši největší kamarádi.“¹⁶

To, že tyto jazykové kurzy jsou důležité pro první seznamování, mi potvrdili i další tři respondenti. Například Petr mi k problematice přátelství řekl: *„Ten čas běžel tak rychle, že pokud se nescukneš s někým na začátku, tak potom už ta šance taková není“*. Lucie také zdůraznila, že nová přátelství se navazují snadno, jelikož zahraniční studenti jsou všichni ve stejné situaci a jsou s dychtivým nadšením

---

¹⁶ V případě respondentky Renaty byli její přátelé, jak uvedla, nejčastěji z Polska, Rakouska a Itálie.

otevření novým seznámením, jak bylo naznačeno výše v úvodu kapitoly. To platí zejména pro studenty, kteří přijíždějí na studijní pobyt sami, nechávají svoji rodinu, přátele a známé v rodné zemi a jsou vystaveni samotě v cizím prostředí. Intenzita v navazování kontaktů je v jejich případě velká. Totéž platí v menší míře i pro studenty, kteří přijíždějí s dalšími spolužáky.

Vztahy, které vznikly v prvních dnech či týdnech pobytu, byly většinou stále a probíhali po celou dobu trvání Erasmu. Naopak později přijíždějící studenty se s těmi, kteří na pobytu již byli delší dobu, tolik nesžili. Renata uvedla:

„Scházeli jsme se všichni známí od začátku. Pak ale začali jezdit ti cizí (další Erasmus studenti, pozn. autorky) a s nimi jsme se už tak dohromady nedali. Ti se zase ale sžili s těmi, co přijeli ve stejnou dobu, jako oni. Když pak někdo z naší party odjel v prosinci už domů, tak jsme po něm smutnili, a jakoby ho „nenahrazovali“ nikým jiným, když to tak řeknu.“

Respondentka Katka uvedla, že žila s dalšími Erasmus studenty, takže díky nim se seznámila s jinými lidmi. *„Bydlela jsem totiž s Italkou a s jedním Němcem. Takže Němec nás seznámil se svými Němci, které znal on. A Italka s Italy. To už se tak postupně nabalovalo... taková pavoučí síť.“*

Další alternativou, jak si najít nové přátele, je mezi místním obyvatelstvem, konkrétně mezi studenty místní UPV, kam Erasmus studenti přijíždějí studovat. Z mého výzkumu vyplývá, že polovina mých respondentů se začlenila do skupiny svých španělských spolužáků a trávila s nimi volný čas. Další polovina respondentů uvedla, že trávila čas s Erasmus studenty díky lepšímu porozumění a to obzvláště jazykového a také díky nemožnosti proniknout mezi místní studenty. Lucie naznačila určité zklamání nad neochotou místních studentů seznamovat se.

„Já jsem teda čekala spíš, že si najdeme kamarády Španěly na začátku. Že vejdemo do té třídy a „jé, český holky a teď se jim budeme snažit pomoci“. Tak to prostě ne. [...] Jako, když jsme požádali někoho o pomoc, tak neodmítli. Ale že by se někdo vyloženě hrnul nám s něčím pomoci, nebo tak, tak to prostě ne.“

Snahu začlenit se mezi své spolužáky mi popsala i Katka:

„S místními jsme se snažili také stýkat. Proniknout mezi ně bylo těžké kvůli jazykové bariéře a oni Španělé moc anglicky neumí. A oni jsou všichni strašně milí, pomůžou, poradí, když po nich někdo něco chceš. Ale když už jim ty sama řekneš, že chceš jít na to pivo, tak oni jdou. Ale sami tě nikam nepozvou, tak to na mě působilo. Oni mají svůj svět, svůj čas, svoje starosti a svoje zábavy. A moc nás nebrali mezi sebe.“

Zkušenosti Erasmus studentů, kteří se spřátelili s místními spolužáky, jsou ve většině případů takové, že nejprve chvíli trvalo kvůli jazykové bariéře navázat první kontakty, ale jak jsem již podotkla v předchozí kapitole u tématu jazyka, po počátečním zlepšení komunikačních dovedností ve španělštině bylo snazší již vytvořit vztahy i se spolužáky. Alena uvedla:

„Chodili jsme na jazykový kurz španělštiny, kde jsme potkali nějaké Čechy. S těmi jsme se docela bavili a s dalšími Erasmus studenty z kurzu také. Potom jsme se začali bavit se svými spolužáky [...] postupem času nás vzali mezi sebe. Začali se s námi bavit více a kamarádit se s námi. [...] Takže spíš jsme se bavili s místními, než s těmi Erasmáky.“

Dalším případem, který mohl v rámci vztahů nastat, ale prolínal se s předchozími situacemi, je vztah s místními obyvateli San Sebastiánu. Petr uvedl, že co se týče toho, s kým trávil čas, neupřednostňoval skupinu Erasmus studentů. Snažil se komunikovat více s místními obyvateli, jelikož cílem jeho studijního pobytu bylo provést terénní výzkum k jeho diplomové práci. Se stejným cílem zamířila na studijní pobyt i Veronika, která se mimo jiné chtěla naučit baskicky. Proto se Erasmus studentům snažila spíše vyhýbat. Mimo jiné uvedla, že si s Erasmus studenty ani nerozuměla, ať už kvůli věkovému rozdílu, tak kvůli odlišnému stylu zábavy a trávení volného času.

Lucie, Renata a Monika postupem času změnily skupinu lidí, se kterou trávily čas. Ze začátku to byla komunita Erasmus studentů. V průběhu pobytu si ale našly práci na přivydělání peněz a na kamarády jim nezbyvalo již tolik času. Neznamenalo to však, že by se od nich odcizily úplně. V nové práci pronikly mezi místní obyvatele. Navázaly nové vztahy a přátelství. Renata tento proces odloučení se od původní skupiny přátel popisuje:

„Od Erasmáků jsme se oddálily, protože jsme pracovaly. Oni někam furt chodili a my jsme nemohly. Poznaly jsme rodinu šéfa baru, se kterou jsme chodily pak třeba na jídlo apod. Ale už jsme nechodily tolik s těmi Erasmáky. Ale zapadly jsme více mezi lidi ze San Sebastianu.“

Je důležité také podotknout, že tyto tři respondentky z jedenácti, byly jediné, které si našly stálou práci či brigádu, která jim pomáhala financovat pobyt.

Volný čas

Život Erasmus studentů v městě San Sebastián se odvíjí hlavně od chodu města jako takového. Město je plné barů, restaurací a klubů a společenský život je zde velice bohatý nejen kvůli turismu. Centrum města je protkané parky a veřejnými prostranstvími, kde se za každé denní doby pohybuje mnoho lidí. Přímo v centru se také nacházejí tři velké pláže lemované promenádami. Urbanistické řešení města tedy nabízí mnoho příležitostí k tomu, jak trávit volný čas a to zejména pro mladé lidi. Dobře organizovaná síť cyklostezek či veřejné autobusové či vlakové dopravy nabízí také výbornou dostupnost všech blízkých měst a vesniček. V okolí města je také krásná příroda a mnoho chráněných přírodních oblastí, které nabízí nespočet turistických stezek, výstupů na hory apod. Tato kombinace nabízí obrovskou mozaiku zážitků a možností, kterých mohou Erasmus studenti využít.

Společenské akce jsou důležitou součástí života Erasmus studentů, jak mi potvrdila naprostá většina respondentů. Každý si na pobytu zábavu přizpůsobil dle svých nároků (např. časových či finančních) a chutí. Většina se shoduje v tom, že fiesty či jiné způsoby scházení se s přáteli jsou vlastně ústřední částí Erasmu, tudíž jsou pro Erasmus studenty v San Sebastiánu vyloženě typické, ať už svůj čas tráví s místními nebo mezi sebou. Monika: *„Já myslím, že je takové nejtypičtější pro ten erasmácký život, že ti lidi razí každý den do ulic a snaží se z toho vyždímat co nejvíce. Poznat nové lidi. Další věc je co nejvíc mluvit tím jazykem, aby se ho člověk naučil co nejvíce.“* To samé potvrdila i Renata. Erasmus se podle ní řídil heslem – méně studovat a více se bavit. Většina respondentů se shodla na tom, že škola k tomu přímo dává prostor. Lucie to popisuje:

„Bylo tam studium, ale víc tam bylo určitě zábavy a měli jsme na ni hodně velký prostor. Já myslím, že i ta škola to dělá záměrně. Dali nám v Čechách za úkol přivést 15 kreditů, což odpovídalo dejme tomu třem předmětům. To byl takový prostor na to, abychom my měli co největší možnost to tam poznat.“

Díky internetovým sociálním sítím, kde vznikly konkrétní skupiny Erasmus studentů v San Sebastiánu, byli všichni včas informováni, co se kde a v jaký den bude konat. Různé bary či restaurace poskytovaly speciální slevy, volné vstupy či nápoje zdarma výhradně pro Erasmus studenty.

Kromě barů, diskoték či klubů bylo oblíbenou činností Erasmus studentů vyjít do ulic. Španěle tuto kratochvíli nazývají *botellón* od slova *botella* neboli láhev. Každý přinesl nějaké jídlo či pití a mohl se sejít se svými přáteli na různých místech, mezi která patřila hlavně pláž lemující celé město, přístav, centrum města či parky. Obzvláště za příznivého počasí bylo nejoblíbenějším místem pro trávení volného času pláž. Zejména studenti z vnitrozemských států, pro které bylo moře nezvyklou záležitostí evokující letní dovolené, byly nadšeni z možnosti trávit zde mnoho času.

Velmi populární byly mezi Erasmus studenty mezinárodní večere. Daniela:

„Veškerý volný čas jsme trávili tím, že jsme se scházeli, což nebylo jenom v hospodě, že bychom se všichni museli opít a jít spát, ale většinou, že jsme si vařili večere dohromady, povídali si. I hodně o těch našich zemích, abychom měli i ostatní informace.“

Totéž zažila i Renata, která se s přáteli setkávala každý týden na bytě některého z nich, kde ochutnávali typická jídla ze zemí svých přátel. *„Jeden týden byla polská kuchyně, druhý česká a tak. To bylo super, ochutnáš hodně věcí, které jsi neznala do té doby. Hlavně jsme se na to zvali. Nebyla tam žádná lakomost mezi námi.“*

Baskicko je vyhlášenou gastronomickou oblastí, obzvláště město San Sebastián. Vznikly tu také takzvané *sociudades gastronómicas* neboli gastronomické spolky, které jsou pro tuto oblast typické. Původně byly založeny jako uzavřené kluby pro muže, kam ženy neměly přístup, což se v dnešní době již změnilo. Dodnes tyto spolky fungují jako místo, kde se lidé setkávají a dobře se

najedí. Tato setkání provázejí různé kulturní a společenské aktivity (např. stolní hry). Jídlo je připravováno samotnými členy spolku. Být členem je pro mnoho mužů otázkou prestiže. Tomáš, který si našel přátele mezi svými spolužáky z univerzity, mi potvrdil, že s nimi byl několikrát v takovémto spolku, kam byli pozváni i profesori ze školy. Podle něho to velice napomohlo vztahům mezi nimi. Stejnou zkušenost mají Renata, Monika, Lucie a Jana, které se díky známostem mezi místními obyvateli také dostali do mnoha těchto *sociedad*. A jak všechny tři zdůrazňují, byl to zážitek, který jim hodně pomohl nahlédnout do místní gastronomie i kultury. Jana návštěvu jedné ze zmíněných *sociedad* popisuje:

„Do sociedad mě vzala kamarádka za svými známými, když jsem měla narozeniny. Tam měli moderně zařízenou kuchyni a bar plnej pití. Všechno, co jsme vypili, se napsalo na papír a nechaly se tam peníze. Suroviny na jídlo jsme si přivezli svoje vlastní. [...] Fascinovalo mě, že ty lidi, co tam se mnou byli, byli stejně starý, jako já. Ale oni si přímo gurmánsky vyvábili. Nejdřív jsme měli nějaké předkrmy, pak se grilovaly žebírka, udělal se salát. A ještě i dezert. Tohle bych tady v Čechách nezažila, tady si tam maximálně opečeme buřty nad ohněm...“

Naprostá většina mých respondentů mi uvedla, že ráda cestovala. Ať už jen po okolí města do přírody, či až do zahraničí. Jak jsem již uvedla na počátku této kapitoly, ve městě San Sebastián i v celém Baskicku je dobře organizovaná síť autobusů či vlaků. Monika mi řekla:

„Díky Erasmu jsem se dostala i do jiných zemí, protože tam byly levné letenky, o dost levnější než z Čech. Takže jsme byly v Londýně, v Dublinu, na Ibize. A pak zase ve španělském Madridu a Salamance. Mimo jiné... Navštívili jsme pěšky i hory. I ve Francii jsme byli. A tak... Ale díky tomu jsme se dostali i někam mnohem dál.“

Mnoho dalších studentů díky Erasmu v San Sebastiánu dostalo příležitost podívat se do velkých španělských měst jako Madrid, Barcelona či Valencia. Jana vzpomíná:

„Neměla jsem moc peněz nazbyt, proto jsem cestovala spíš jenom po okolí San Sebastiánu. Do různých měst kolem a vesniček. Ale zařekla jsem se, že když už jsem jednou jela do Španělska, tak Barcelonu prostě musím vidět. To byl takovej velkej sen. No a tak jsem si vyhlídla levné letenky a bylo... Pak

jsem se ještě úplnou náhodou díky kamarádce z Itálie a jejímu kamarádovi dostala do Valencie.“

Jednou z možností, které naskýtá město San Sebastián a jeho okolí a pobřeží Biskajského zálivu obecně, je surfování. Město je vyhlášenou surfařskou destinací. UPV pořádá každoročně kurzy surfování pro své studenty za zvýhodněnou cenu. Naučit se surfovat pod dohledem instruktora není totiž běžně nijak levná záležitost. Mnoho Erasmus studentů využilo během svého pobytu tuto možnost a měsíční kurz surfu absolvovali, mimo jiné i čtyři z mých informátorů. Jana uvedla:

„Udělal jsem si v San Sebastiánu kurz surfování. Víš, já nejsem nijak velké sportovec, ale připadala mi fakt super představa přijet domů do Čech a v tom malém městě, kde žiju, říct: „Mám kurz surfování!“ [...] Šly jsme do toho s jednou kamarádkou z Německa a Itálie. Bylo to náročný, myslela jsem si při každé lekci, že tam umřu. Ale přežila jsem a ráda na to vzpomínám. Mám závazek, že se to jednou naučím pořádně!“

3.4.4 Kontakt s domovem

S migrací, tedy i s tou studentskou, je spojen transnacionalismus (Brooks: 2011, s. 166), v rámci něhož vzniká tak zvané transnacionální sociální pole, které spojuje původní domov člověka s jeho novým místem pobytu (Szabó: 2007, s. 7). Jak C. Szabó (2007, s. 7) píše, migranti udržující takovéto transnacionální sociální pole jsou nazýváni transmigranti, kteří „*nerezignují na udržování sociálních vztahů propojujících je s místem původu a nevzdávají se svých původních identit.*“ Díky transnacionalismu je podle U. Hannerze (1996, s. 107) v dnešní době mnoho lidí systematicky a přímo zapojeno do více než jedné kultury. A to se týká i mezinárodních studentů. Transnacionální sociální pole zprostředkovává kontakty mezi dvěma místy různými způsoby. Vazby mohou být politického, ekonomického, emocionálního či sociálního charakteru. V případě Erasmus studentů je to často komunikace s rodinou a přáteli, pravidelné návraty studenta domů. Na druhé straně to jsou návštěvy přátel z domova či členů rodiny, kteří přijíždějí za studentem do San Sebastiánu. Důležitá je finanční podpora studenta z domova.

Díky moderním komunikačním zařízením, obzvláště díky internetovým sociálním sítím (Facebook) či programům určených ke komunikaci, studenti udržují

úzký vztah s domovem. Takže se vzdálenost může do jisté míry smazávat. Všichni z mých respondentů uvedli, že díky sociálním sítím či programům, které zprostředkovávají video-hovory (Skype), byli v pravidelném kontaktu s domovem. Například Jana uvádí, že si s rodiči či s přáteli přes internetové video-hovory volala i několikrát v týdnu: *„Když jsem se nudila nebo se mi zastesklo, stačilo napsat smsku a mamka hned šla na internet a zavolaly jsme si, díky tomu se mi nestýskalo. Připadalo mi to stejný, jako když jsem tady v Česku přes týden ve škole a vracím se jen na víkendy domů.“* Monika ve spojení s domovem vidí i jakýsi přínos v tom, že si ujasnila svá dosavadní přátelství či vztahy: *„Díky Skypu a Facebooku a podobným věcem jsem byla pořád v kontaktu s kamarády a s rodinou. A dobře se tím projevilo, kdo je tvůj skutečný kamarád nebo přítel a kdo o tebe má fakt zájem a kdo ne. Někdo se mi neozval třeba celou dobu, co jsem byla pryč...“*

Erasmus studenty také často navštěvují osobně rodinní příslušníci či přátelé, kteří touto formou často spojí jak návštěvu a touhu vidět dotyčného, tak je to pro ně svým způsobem dovolená díky atraktivní lokalitě. Mnoho mých respondentů uvedlo, že je v průběhu pobytu navštívil někdo z rodiny či z přátel. Mnoho z nich také naopak odjíždělo na krátký čas během pobytu domů. Většinou se to týkalo respondentů, kteří svůj Erasmus uskutečnili v zimním semestru a kteří se proto vraceli do České republiky kvůli vánočním svátkům.

Důležitou částí, co se týče kontaktů s domovem, je také finanční podpora rodiny z České republiky, bez které by se většina studentů neobešla z důvodu nedostatečného stipendia a vysokému životnímu stylu v San Sebastiánu.

3.4.5 Škola

Studium je stěžejní činností, kvůli které program Erasmus vznikl. Všichni respondenti, se kterými jsem rozhovory prováděla, své školní povinnosti na Erasmu úspěšně splnili.

Všichni se shodují na tom, že rozdíly ve výuce jsou patrné. Nejčastěji respondenti viděli rozdíl v dynamice jednotlivých předmětů. Přednášky či semináře trvaly většinou hodinu a půl či tři hodiny. Z velké části v nich probíhala živá diskuze mezi studenty a profesorem. Daniela:

„Byl hodně znát rozdíl na přednáškách tam a na přednáškách tady v Čechách. Profesor většinou uvedl nějaký problém na začátku hodiny na 20 minut dejme tomu z tříhodinové přednášky. A pak dal slovo studentům. Hrozně mě na tom překvapilo, že oni mluvili třeba patnáct, dvacet minut jeden a furt říkali svoje názory. A co jsem z toho pochopila, tak mluvili i dost v odborných výrazech. Tady v Čechách, když přijdu na přednášku, tak všichni mlčí, většinou jeden člověk je takovej aktivní, jinak všichni jsou otrávený ze všeho nebo mlčej.“

Tato diskuze většinou probíhala v přátelském duchu, což mi uvedla většina respondentů. Jitka: *„Přišlo mi, že tam probíhala víc diskuze na přátelské úrovni. Všichni si tam i s profesorem tykali¹⁷. A přišlo mi taky, že v Čechách jsme se tak nikdy nebavili, protože mluvil spíš ten profesor. Ale tam víc mluvili všichni. [...] Určitě k nám měli jiný přístup jako k Erasmákům.“*

Studenti se také setkávali s odlišným přístupem profesorů vzhledem k jejich pozici zahraničního studenta, který často neovládá adekvátně jazyk. Několik respondentů uvedlo, že k nim profesori měli velmi vlídný přístup. A to takový, že jim přizpůsobili povinnosti, které měli studenti splnit. Často to byly různé individuální práce, eseje apod., které studenti museli do konce semestru vypracovat. Například Monika to interpretovala takto:

„Se školou to bylo hodně v pohodě. To bylo prostě leháro. To si asi říkali: „Ježiš, chudinka, ty seš ten Erasmus, ty vůbec neumíš mluvit a vypadáš úplně zmateně, tak tě necháme bejt.“ No a pak se ty nároky ale trochu zvedly, ale zase ne o tolik, protože když už se časem naučíš ty základy španělštiny, tak ti to je pak blbý vůči těm učitelům tam jenom sedět a vůbec nic nedělat.“

To samé potvrzuje i Daniela:

„Přístup učitele k nám (k Erasmus studentům, pozn. autorky) byl jiný. Většinou nás nevyvolávali nebo dělali, že tam spíš nejsme. Ptali se nás, jestli rozumíme nebo jestli stíháme. Ale většinou nám ostatní studenti pomáhali, třeba když jsme měli něco číst. Na konci se to ukázalo u zkoušek, že k nám

---

¹⁷ Užití tykání a vykání ve španělském jazyce se liší od češtiny. Při vykání se používá třetích osob a dalo by se přirovnat k českému onikání. Tedy na příklad otázka „Jak se máte?“ se přeloží při španělském vykání „Jak se mají?“. Při tomto oslovení se užívá osobních zájmen *usted* a v plurálu *ustedes*. Vykání ve španělštině se používá výjimečně pouze při vysoce formálních příležitostech. V běžném kontaktu s lidmi se tyká – ať už na úřadech, v obchodech a také profesorům.

měli jiný přístup, protože jsme dostali většinou eseje, třeba i v angličtině, protože věděli, že ten druhý jazyk (španělštinu, pozn. autorky) tolik nezvládáme a že bychom nezvládli splnit to, co místní studenti.“

Všichni studenti s tímto mírnějším přístupem byli spokojeni, ale ve svých rozhovorech jsem narazila i na názor, že tento přístup byl ponižující. Tomáš mi k tématu školy řekl: *„Mám pocit, že se ke mně stavěli jako ke studentovi druhé kategorie. Musel jsem s nima dlouhou dobu občas zápolit, abych je přesvědčil, že častokrát vím i víc, než oni. Častokrát na mě koukali, jako na toho kluka z východu...“*

Někteří respondenti mají ale jinou zkušenost, že škola pro ně nebyla jednoduchou záležitostí, kterou by splnili bez problémů a komplikací. Katka uvedla, že splnit zapsané předměty jí na Erasmu dělalo větší problém než doma v České republice.

Ať už pro některé byla škola jednodušší či těžší, bylo důležité také ukázat snahu z jejich strany, nejen očekávat vstřícný přístup od profesorů a případnou výpomoc od spolužáků. Jana se ke svému studiu vyjádřila:

„Na přednášky jsem chodila poctivě od začátku semestru. Nerozuměla jsem dlouho nic... vlastně skoro až do konce semestru jsem se ztrácela ve výkladu a skoro vůbec jsem se nezapojovala. Ta odborná španělština byla prostě úplně jiná, než třeba pokec s kamarády. Ale podle mě se tam hodně cenila snaha. To, že jsem tam alespoň opravdu pravidelně chodila a snažila se vnímat, si profesori moc dobře pamatovali. Proto mi na konci nemohli říct: „Ne, hele, ty ses na to vybodla, nechodilas sem, nedám ti to!“ a o tom to podle mě celé je. Jsou rádi, že se chceme učit jazyk a poznat jejich město. Neměla jsem pocit, že by měl někdo potřebu mě ještě k tomu všemu dusit ve škole.“

3.4.6 Identita

Jak už bylo výše řečeno, Erasmus není natolik dlouhodobou záležitostí, ale i těch několik měsíců strávených mimo domov v zahraničí má na jedince nesporný vliv, mimo jiné i na to, jak sám na sebe nahlíží.

Identita je dynamická a proměnlivá, nikdy není úplně statickou. Podle Bergera a Luckmanna se identita utváří během sociálních procesů a závisí na míře socializace v určitém prostředí. Plně reprezentuje realitu, v níž je umístěna. Různost

identit jedince tedy závisí na počtu sociálních realit, ve kterých je jedinec socializován (Berger; Luckmann: 1999, s. 170–180).

Erasmus v rámci Evropy není v tomto smyslu tak zásadní, jako na příklad pobyty studentů na zaoceánských univerzitách, které probíhají i několik let, a rozdílnost kultur může být v tomto případě markantní. Mezi evropskými zeměmi panuje relativně malá kulturní diverzita, ale i přesto se život v cizí zemi liší pro jedince v mnoha ohledech. Identita mladého člověka se mění díky mnoha kontaktům s ostatními studenty Erasmu, se kterými sdílí komunitu a kteří jsou napříč z celé Evropy. Tyto zkušenosti mají vliv na jejich prožívání a uvědomování si jejich „evropanství“.

Evropská identita je realizována skrze různé politické, kulturní či ekonomické projekty, které mají za cíl integraci Evropské Unie. Tento proces zahrnuje užití historických mýtů, odkazy na humanismus, demonstrování Evropy jako mírumilovného a demokratického projektu. Patří sem i užití společných symbolů jako jsou vlajka a hymna. Velkým krokem bylo například přijetí společné měny euro. Pokus zkonstruovat evropskou identitu je patrný také skrze vytvoření kooperačních programů na poli vzdělávání – tedy i Erasmus (Öner: 2004, s. 31). Evropská integrace je v neustálé debatě vůči zachování národních států (Jacobs: 1998, s. 13).

Členské státy využívají myšlenku společného evropanství spíše jako prostředku pro upevnění jejich vlastních národních zájmů (Öner: 2004, s. 33) – tedy i národní identity, která mnohdy stojí v opozici vůči té evropské a v Evropě je stále dominantní. Západní model národní identity je podle A. D. Smithe (1991, s. 10–13) založen na tom, že členy kulturní komunity spojuje společná historie, symboly, mýty a tradice. Tato komunita potřebuje své území označené hranicemi, podle kterých se členové této komunity identifikují. V protikladu k této definici stojí C. Szabó (2007, s. 9) se svojí výše zmíněnou transnacionální teorií, která je podle něho důkazem toho, že národní identita není pouze spjata s určitým teritoriem.

Pozice mezinárodního studenta je specifická v tom, že přátelé mezi sebou tolik nevyzdvihují svojí národní identitu či místo, odkud pochází. Národní identita proto často ustupuje do pozadí a začíná se jevit spíše jako identita evropská. Tomáš uvedl, že se díky interakci s mnoha zahraničními studenty začal na Erasmu cítit jako

Evropan, což souvisí s transnacionálním konceptem sociálních polí, tedy dvou souběžných domovů, díky jimž identita mladého člověka může sahat za hranice národní identity bez běžných teritoriálních omezení (Szabó: 2007, s. 114).

V kontrastu k tomuto stojí další Tomášovo tvrzení:

„Uvědomil jsem si, že jsem mnohem víc Čech, než jsem původně myslel. Zažil jsem tam, dá se říct, svůj český revival. A zjistil jsem, že ta čeština je pro mě strašně důležitá, že to nemůžu nahradit nějakým jiným jazykem, jak jsem si myslel. Také jsem si hodně uvědomil svoje kořeny v tom smyslu, že jsem tam začal číst poprvé českou literaturu. Třeba jsem tam přečetl kompletního Čapka. A to jsem před tím tady v Čechách neměl potřebu dělat. Taky jsem měl strašný pocit štěstí, když jsem si asi po dvou měsících, co jsem tam byl, mohl na nějaké české párty promluvit česky. Dvě Češky tam pořádaly českou párty, tak tam uvařily normální knedlo-vepřo a nějakou českou polívku a upekly štrúdl.“

Respondentka Jana uvedla, že před odjezdem na Erasmus byla unavená z české společnosti. Vadily jí názory i chování Čechů a i z tohoto důvodu měla nutkání odjet pryč na nějakou dobu. V její výpovědi je ale patrná změna postojů během pobytu na Erasmu. Jana:

„Vadilo mi, že jak tady všichni vykřikují, že jsou Češi jen ve chvíli, kdy vyhraje hokej. Když ho prohrajeme, tak se zase všichni styděl za to, že jsou Češi. [...] Když jsem byla na Erasmu, tak jsem si užívala, že trávím čas s kamarády z jiných zemí a často jsem nadávala na politiku u nás a tak... Ale třeba mě potěšilo, když jsem třeba v baru zahlédla, že prodávaj český pivo. Hned jsem na to upozorňovala jako: „Hele, to je pivo z Čech!“ a další věci... Taky, když jsem se cítila osamělá tak jsem víc poslouchala českou hudbu. Stáhla jsem si třeba kompletní diskografii Nohavici či Zuzany Navarové a celé dny to poslouchala a texty jsem si vyloženě užívala. Šla jsem dokonce i fandit s ostatními Čechy na fotbal do jednoho baru, když jsme hráli proti Barceloně, myslím.“

Ačkoliv předchozí dvě tvrzení mohou vypadat na první pohled protichůdně, zase tak protichůdná ve své podstatě být nemusí. Tento „revival“, jak Tomáš řekl, by se dal popsat jako směřování k identitě evropské, ale s uvědoměním si vlastních kořenů a původu v České republice. To potvrzuje výše zmíněnou teoretickou analýzu evropské a národní identity a to, že národní identita má stále pevné místo v Evropě, ale zároveň se zde již objevují výsledky snah o evropskou integraci. Ale

jak tvrdí Öner (2004, s. 30), národní občanství či identita stále nemohou být plně nahrazeny identitou evropskou.

Studijní pobyt Erasmus tak ve studentech vyvolal větší ztotožňování se s evropskou identitou a to díky nově nabytým zkušenostem a kontaktům s ostatními evropskými studenty, zároveň je však pobyt mimo Českou republiku přiměl k většímu uvědomění si své české identity, o které by tolik nepřemýšleli v běžných domácích podmínkách.

3.5 Návrat domů

V následující kapitole se pokusím nastínit, co prožívají studenti po tom, co strávili několik měsíců v cizí zemi. Ukončení pobytu v zahraničí je důležitou částí Erasmu. Zaměřím se obzvláště na návrat studenta domů, ačkoli Erasmus provází i formální – administrativní ukončení. Výzkumné otázky pro tuto kapitolu tedy jsou: *„Jaké dopady má studijní pobyt Erasmus na život studentů po návratu do České republiky?“*, *„Lze studijní pobyt v zahraničí vnímat jako přechodový rituál?“*

3.5.1 Přínosy Erasmu z pohledu studentů

Pozitiva, která z pohledu respondentů studijní pobyt pro mladého člověka skýtá, výrazně převažují nad negativy pobytu. Pokud bych to měla shrnout, všichni z respondentů byli na Erasmu opravdu spokojeni. A jak k tomu dodala Renata: *„Nepotkala jsem zatím nikoho, kdo by o Erasmu nebánil v superlativech!“*

Jedním z nesporných přínosů je obrovská zkušenost, kterou studenti očekávali již při odjezdu na studijní pobyt. Většina z informátorů byla donucena osamostatnit se a postarat se o sebe. To mnoho z nich nemělo problém dělat již před Erasmem, ale v cizojazyčném prostředí se tato dovednost ještě rozšířila. Všichni poznali mnoho nových přátel či na svém pobytu navázali vztahy, ať už jejich délka trvání byla jakákoliv. Pod pojem zkušenost bych zařadila samozřejmě i mnoho výjimečných zážitků, které neodmyslitelně patří k pobytu Erasmus každého, kdo ho absolvoval. Lucie uvádí, že se naučila perfektně mluvit španělsky, což bylo to, proč na Erasmus jela, tudíž je maximálně spokojena. Toto uvedlo i mnoho dalších.

Dalším zajímavým přínosem studijního pobytu Erasmus je tolerance k lidem s odlišnými zvyky, jazykem, národní identitou či stylem života. K tomuto osobnímu posunu dochází, jelikož jsou studenti vystaveni každodenní interakci s cizinci a to nejenom se Španěly, ale také s ostatními Erasmus studenty z jiných zemí. O tom pojednává i práce E. E. Morgana (1975), kdy ve svém výzkumu uvedl dva typy studentů. Těm, co jsou otevřeni novým zkušenostem a mají snahu naučit se něco nového z jiné kultury, studium v zahraničí pomůže dosáhnout hlubšího porozumění dané kultuře a tím pádem vzroste i jejich empatie vůči lidem s odlišnou kulturou. A na druhé straně ti, kteří jsou svázáni steskem po domově, a jejich nacionální smýšlení je zesílené (Morgan: 1975, s. 207-215).

Nový či zesílený sklon k toleranci si uvědomili čtyři z jedenácti respondentů. Monika připustila, že s tolerancí přišla i jakási empatie a nynější snaha vžít se do situace někoho jiného:

„Co mi dal Erasmus, je tolerance. Tolerance k jiným národnostem. A tak celkově k někomu jinému. Protože si úplně pamatuju, že jsem byla ve třídě, kde nás bylo 90. A měli jsme se rozdělit do skupinek. A nás, protože jsme cizinky, nikdo nechtěl. Seděly jsme tam 5 minut a ticho... A prostě nikdo nás nechtěl a to byl tak hnusnej pocit, že teď, když vidím někoho nového, tak je mi ho líto a chci mu pomoci. [...] Poznala jsem lidi z celého světa a každéj mi dal trochu jinej náhled na svět, říkali ti o svých problémech a tak...“

Lucie má podobnou zkušenost jako Monika:

„Co mi dal Erasmus? Spoustu přátel a známostí po celém světě. Naučila jsem se vnímat určité odlišnosti v lidech a tolerovat to. Já jsem nikdy neměla nějaké předsudky, ale spíš jsem si od nich něco vzala, než abych je odsoudila.“

E. E. Morgan (1975, s. 211) také uvádí, že míra adaptace závisí také na kulturním dědictví a vyvíjející se osobní historii daného jedince. Je to mimo jiné dáno specifickou situací Erasmus studentů a dobou, kterou na pobytu stráví. Jak jsem výše podotkla, Erasmus studenti od začátku přirozeně tvoří sociální sítě, jejich status v zahraničí je jiný než status, který by měli běžně v domácím prostředí. Jsou si vědomi své situace, že nyní jsou také cizinci v zemi, která není jejich domovem. A zároveň jsou jejich podmínky zjednodušeny díky podpoře hostitelské univerzity.

Studijní pobyt vyvolal ve studentech nové odhodlání a motivoval je k dalším cestám. Pro většinu respondentů byl Erasmus prvním dlouhodobějším pobytem v zahraničí bez rodiny, ale zdaleka ne poslední. Mnoho z nich je nyní přesvědčeno, že chtějí jet znova do zahraničí či tam dokonce žít. Jak uvádí Jana, člověk si to na Erasmu podle ní vlastně zkusí a zjistí, že to jde a že to není zase tolik složité žít v cizí zemi. Monika uvedla: *„Hodně lidí, co jednou bylo na Erasmu, už se nikdy nezastavěj.“* V podstatě šlo o překonání strachu z neznámého. Zkušenost se zahraničním pobytem tedy ukázala jedinci, že existují i jiné možnosti a že narodit se v České republice ještě nemusí nutně znamenat v ní žít a umřít. Otázkou samozřejmě je, jak se studenti vyrovnají s pozdějšími pobyty v zahraničí, které již nebudou pod záštitou univerzity a budou bez finančního příspěvku.

Erasmus dle slov respondentů přiměl člověka přemýšlet více o sobě a o svých postojích. Je to způsobeno novým prostředím, ve kterém se student pohybuje. Inspirativnost tohoto nového prostředí vedla k jakési sebereflexi studentů. Petr a Veronika se utvrdili v tom, že chtějí pokračovat ve studiu svého oboru a rozvinout své znalosti. Dalších několik respondentů zase tvrdí, že jsou díky pobytu v zahraničí mnohem sebevědomější a také si ujasnili své vztahy doma s rodinou či přáteli. Jana popsala návrat domů:

„Přijela jsem domů mnohem vyrovnanější. Před tím jsem si připadala pořád něčím svázaná, ať už rodinou či školou a prací, ale teď to je mnohem lepší. Viděla jsem, že člověk může dělat, co chce. Prostě to jde. Jen se musí udělat ten první krok!“

Zajímavým přínosem, který se objevuje ve výpovědích respondentů, je také alespoň částečné, či řekněme, povrchové porozumění situaci v Autonomní oblasti Baskicka. Částečné proto, jelikož si i sama z vlastní zkušenosti uvědomuji velice komplikovanou a problematickou politickou situaci Baskicka a nerada bych se zde v této práci pouštěla do ukvapených závěrů či hodnocení. Pro několik mých respondentů byl zájem o politickou situaci v Baskicku v rámci Španělska samozřejmou záležitostí, jelikož, jak jsem výše podotkla, uskutečnili na Erasmu terénní výzkumy ke svým absolventským pracím, které byly často zaměřeny na téma Baskicka. Našli se i tací, kterým to bylo svým způsobem jedno, jestli jsou v Baskicku nebo ve Španělsku, ale někteří byli vnímavější. Jitka: *„Já věděla*

maximálně něco o ETA¹⁸ v Baskicku před odjezdem. Takže jsem se dozvěděla i víc o tom regionu, třeba proč tam jsou demonstrace. A mají tam pořád nějaké stávky. Jsou takoví víc akční. My jsme proti nim takový líný lemry.“ Jana se vyjádřila takto: *„Je super, že si Baskové takhle udržují svoji kulturu. Hlavně skrz jazyk, který zaslechneš všude a skrz všechny ty svátky, fiesty, průvody, stávky, demonstrace... Jsem docela pyšná, že jsem tam byla a že o tom něco vím. Protože tam, kde bydlím, o Baskicku nikdo nemá ani páru.“*

3.5.2 Post-Erasmus Depression Syndrome

Takto si dovolím pracovně nazvat to, co by se vlastně dalo srovnat s reverzním kulturním šokem, který nastává u lidí po návratu domů po dlouhodobém pobytu v zahraničí a odloučení od svého domova a společnosti. *Post-Erasmus Depression Syndrome* krásně ilustruje např. stejnojmenné video dostupné na serveru Youtube od Itala Giuseppe Turchiaro, které je zpracováno zábavnou formou v podobě video-deníku¹⁹. Giuseppe vypráví, že když byl na Erasmu, někdo se mu zmínil, že existuje něco jako post-erasmus syndrom a ať se na něj připraví. Zprvu nevěřil, ale nakonec zjistil, že je to ještě mnohem horší, než si myslel. Na Erasmu byl každý den skvělý, plný zážitků a lidí z celého světa. Doma je vše nudné, skoro zapomněl svůj mateřský jazyk a jediné, co může dělat, je ležet v posteli a vzpomínat na nejlepší období svého života.

Podobné zážitky se vyskytují i v mém výzkumu. Nejprve se objevuje lítost, že Erasmus je již u svého konce a poté stesk. Stesk po přátelích, svobodě či bezstarostnosti. Lucie:

„Chybí mi, že tady (doma, pozn. autorky) bydlím s rodiči a tam jsem bydlela se svýma vrstevníkama. Mohla jsem cokoliv. Zvedli jsme se a šli ven třeba v jednu ráno do hospody apod. Tohle mi chybí, taková ta svoboda a trávení času s lidmi stejného věku. Za těch deset měsíců jsem poznala hodně lidí, je to dlouhá doba na to, někoho poznat pořádně. Stýská se mi po nich!“

---

¹⁸ ETA je zkratka pro *Euskadi Ta Askatasuna*, česky by se dalo přeložit jako Baskicko a svoboda. Je to zkratka pro baskickou nacionální separatistickou organizaci, jejímž cílem je nezávislost Baskicka.

¹⁹ Přesný odkaz na video: http://www.youtube.com/watch?v=aCsbo8j_HDI.

Velice podobná byla post-erasmus syndromu i Tomášova zkušenost. Mimo jiné také dodává další ze „symptomů“, které post-erasmus syndrom provázejí, a to rozčarování či zklamání ze své vlastní společnosti, na kterou člověk po návratu nahlíží z jiného úhlu pohledu a je citlivější k věcem, které před tím tolik nevnímal. Více respondentů se shoduje hlavně na špatné úrovni jednání s lidmi v sektoru služeb. Tomáš:

„No, tak po tom návratu jsem si fakt asi 3 měsíce, ne méně, jsem si tu připadal jako mimozemšťan. Já jsem zjistil, že jsem člověk, který umí perfektně česky, ale není tady doma. Já jsem si připadal jako cizinec ve vlastní zemi, když to tak řeknu. Nerozuměl jsem si najednou ani s rodičema. A když jsem prostě viděl takový typický český chování v některých ohledech, který třeba jinde není... Takový to obecný český křupanství. Nebo jak se k tobě chovají třeba v hospodě. Ve Španělsku jsem byl zvyklý, že se k tomu i v nejmenším vesnickém baru chovali uctivě. Číšník si tě vyslechl... Prostě všechno bylo perfektní. Tady přijdeš do hospody, mladá holčička za barem na tebe sere, dá ti podmíráka a když si řekneš, tak ti do toho piva ještě flusne. To tam prostě nebylo. Najednou jsem si uvědomil takové vlastnosti, které bych tady prostě odstranil. No, tak jsem z toho měl v podstatě takové depky, když se to tak řekne. Takže jak se mi nejdřív stýskalo po tom mém českém rybníčku, tak se mi pak stejskalo po tom zahraničním moři, dá se to tak říct. Stýskalo se mi třeba po tom, jak jsem tam chodil po pláži. Teda jako ze začátku jsem se tam cítil dost sám, ale to se pak postupem času nějak vstřebalo a taky jsem si na to zvykl. No a na konci když jsem odjížděl, tak jsem už byl zvyklý tak sám na sebe, na svoje vlastní myšlenky a svět...“

Mezi výpověďmi se objevilo i to, co by se dalo nazvat jazykovým šokem. Erasmus student byl nucen prakticky každý den mluvit a přemýšlet v cizím jazyce, který na něj působil ze všech možných stran (od přátel, ve škole, z médií, na ulici, atd.). Po návratu domů studenti pak cítili jisté obtíže či nepřírozenost mluvit opět svým rodným jazykem. Několik měsíců až rok je krátká doba na to, češtinu zapomenout, ale člověk má spíše ze zvyku tendenci reagovat v jazyce cizím. Z určité setrvačnosti se studentům také stávalo, že si nemohli určité slovo vybavit v češtině, ale pouze ve španělštině. Lucie se smíchem vyprávěla:

„Když jsem se vrátila domů, strašně mi chybělo, že si nemám s kým promluvit španělsky. Přistihla jsem se, že třeba při základních činnostech, jako například krájení cibule, si v hlavě přeříkávám postup ve španělštině... „Tak a teď si vezmu nůž... nakrájím to...“ Prostě mě mrzelo, že už nebudu mít tu možnost mluvit s někým španělsky tak často.“

Další věc, nad kterou respondenti v rozhovorech vyjadřovali své rozčarování po návratu do Čech, byl vzhled lidí. Jana, Daniela a Katka těsně po návratu velice vnímaly zevnějšek lidí v Čechách. I když všechny tři přiznávají, že se to může zdát povrchní. Jana:

„Vlastně už, když jsem čekala v Barceloně na letadlo do Prahy, styděla jsem se za české rodinky, které se vracely z dovolené, a dělala, že nerozumím česky. Styděla jsem se za ně. Pak, když jsem dorazila do Prahy, vnímala jsem to šíleně. Do centra mě vezla stará Karosa. Jela jsem vlakem domů, takže pražské Hlavní nádraží byl taky zážitek sám o sobě a ještě po víc než půl roce, kdy člověk trávil čas v přepychových čistých ulicích u moře v San Sebastiánu... to byl fakt kontrast. A vnímala jsem hodně obzvlášť to, jak byli všichni neupravení, měli odrostlé rozčuchané vlasy nebo ponožky v sandálech... ve Španělsku si na vzhledu lidí zakládali, všichni tam sportovali nebo večer vyrazili do ulic na procházku elegantně a vkusně oblečení...“

3.5.3 Negativa pobytu z pohledu studentů

Ačkoliv se může zdát, že respondenti vidí svůj pobyt pouze v superlativech, není tomu tak. Určitá negativa z jejich pohledu na Erasmu v San Sebastiánu existují. Všichni informátoři měli finanční potíže. Stipendium od Evropské Unie je paušálně vypočítaná částka, která se vztahuje na celý stát, kam student vyjíždí. Problém tkvěl v tom, že Baskicko je jedním z nejvyspělejších a nejbohatších regionů ve Španělsku a město San Sebastián a z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že je jedním z nejdražších měst v celém Španělsku. Rozdíly v životní úrovni například na jihu v Andalusii či v jiné části země a v Baskicku tak jsou více než patrné. Studenti uvádějí, že měsíční stipendium pokrylo pouze nájemné. Panuje také shoda, že stipendium v San Sebastiánu celkově pokryje pouze asi 60% z celkových nákladů na pobyt, proto všichni informátoři doporučují našetřit si peníze na pobyt již před odjezdem. Mnoho z nich bylo finančně podporováno z domova. Tři dívky si na Erasmu našly práci v baru, která jim velice pomohla ve financování svých aktivit na pobytu. Mnoho studentů se shoduje na tom, že se domů vrátili zadlužení. To tím pádem ještě prohloubilo možné krize či stresy, které návrat provázely.

Další nepříjemnou zkušeností, kterou uvedla více než polovina respondentů, je administrativa ohledně studijního pobytu. Kritizována je hlavně špatná organizace pobytu. Často je před pobytem velmi složité sehnat nějaké validní informace. Vysílající instituce, tedy škola, ze které student vyjíždí, často nemá žádné aktuální informace například o vypsaných předmětech, jazykových kurzech apod., a naopak hostitelská instituce, tedy *Universidad del País Vasco*, má dost nepřehledné či neaktuální webové stránky a emailová korespondence někdy značně vážne, jak potvrzují studenti. Díky tomuto vznikají komplikace i po příjezdu, kdy student musí měnit předměty, které si vybral již před odjezdem.

Třetí komplikací, se kterou se studenti mohou sejit na Erasmu, je problém s hledáním ubytování. Díky horší komunikaci s hostitelskou institucí je téměř nemožné zařídit si ubytování před odjezdem z Čech. Proto mnoho studentů muselo projít obvyklým několika denním stresem, kdy trávili čas v hostelu a hledali alespoň trochu cenově přijatelné ubytování.

3.5.4 Erasmus jako přechodový rituál?

Po představení se pokusím v této kapitole zhodnotit studijní pobyt Erasmus jako celek a odpovědět na výzkumnou otázku „*Lze studijní pobyt v zahraničí vnímat jako přechodový rituál?*“ Erasmus má na životy mladých lidí nesporný vliv, jak vyplývá z analýzy dat, která jsem nashromáždila během výzkumu, a také to mohu potvrdit ze své pozice *insidera* díky vlastní zkušenosti s pobytem v San Sebastiánu.

Jedinec v každé společnosti prochází různými etapami života, které se vyznačují určitými vzorci chování, typy vztahů se svými vrstevníky, povinnostmi či privilegii (Bossard; Boll: 1948, s. 247). Při přechodu z jedné této etapy do druhé se všechny tyto zmíněné prvky mění. Pro usnadnění této změny v životě člověka se vyvinuly takzvané přechodové rituály (van Gennep: 1997, str. 19). Touto změnou je myšleno mnoho situací z jedincova života, ať už je to počátek školní docházky, maturita, sňatek, křtina, pohřeb a mnoho dalších situací či, dá se říct v některých případech, zkušeností. Cílem přechodového rituálu je podle van Gennepa (1997, s. 13) „*nechat jedince přejít od jedné determinované situace k jiné, zrovna tak*

determinované situaci.“ Rituály mají často velice podobný průběh. Základní jsou tři fáze: fáze *preliminární*, kdy nastává odloučení jedince od jeho starého sociálního statutu, fáze *prahová* nebo také *liminární*, kdy se jedinec nachází v neutrálním stavu, jeho stará životní etapa je pryč, ale ještě nenastala etapa či status nový, a třetí fáze *postliminární* tedy znovupřijetí již „změněného“ jedince do společnosti (van Gennep: 1997, str. 19).

Již výše, v kapitole *Po návratu*, jsem zmínila jak respondenty zmiňované přínosy, tak negativa Erasmu. Negativa jsou zanedbatelná v porovnání s výhodami či benefity, které student získá po návratu a i do svého budoucího osobního či profesního života. Opětovně zde zmíním, že přínosy byly obzvláště ve formě celkového osobního rozvoje. Petr a mnozí další to, že jeli na Erasmus, berou jako jedno z nejlepších rozhodnutí ve svém životě. Studenti tvrdí, že na Erasmus mají pouze dobré vzpomínky a na pobyt vzpomínají ještě mnoho let po návratu jako na jeden z příjemných zážitků ve svém životě. Erasmus je jednoznačně obrovská zkušenost, která přispívá ke změně jedince. Z mého výzkumu vyplývá, že sami studenti souhlasí s názvem této bakalářské práce *Erasmus jako přechodový rituál*, protože pro mnoho z nich tento pobyt měl obrovský význam a jakýmsi přechodem prošli. Poté, co jsem Tomášovi vysvětlila, co pojem přechodový rituál v antropologické perspektivě znamená, odpověděl:

„Byl to pro mě přechodový rituál, jel jsem tam jakoby nezkušený a vrátil jsem se neskutečným způsobem otrkaný, protože jsem tam jel sám a na blind. Měl jsem to ještě o to horší, protože jsem tam jel s tím, že umím španělsky, že umím anglicky... Pak jsem přišel a dostal jsem přes držku od těch okolností. Musel jsem si sám hledat ubytování...“

Výše jsem zmínila tři fáze rituálu podle van Gennepa (1997, s. 19), tedy fáze *preliminární*, *liminární* a *postliminární*.

Z této práce vyplývá, že fázi *preliminární* v případě Erasmu je samotné rozhodnutí studenta do zahraničí odjet. V tomto kroku se již student připravuje na změnu. Ví, že ho očekává mnoho jemu neznámých situací, se kterými se bude muset na zahraničním pobytu vypořádat a je již vytržen z jeho obvyklého stereotypu.

Další fází je *liminarita*, což je samotné přecházení. Touto etapou přechodového rituálu se podle mého názoru zabývá celá tato práce – je to samotný studentův pobyt v San Sebastiánu. V. Turner (2004, s. 96) ve své práci píše, že „*rysy liminarity nebo liminární osoby („člověka na prahu“)* jsou nutně nejasné, protože toto postavení a tato osoba se vymykají nebo vypadávají ze sítě klasifikací, které za normálních okolností stavy a postavení umisťují v kulturním prostoru.“ Znamená to tedy, že tyto osoby už nejsou ve svém starém postavení, ale ještě ani nedosáhly postavení nového. Stojí mimo čas i mimo společnost a nejsou ani tady ani tam. Tyto jedince spojuje stejná situace, jsou si rovni. Turner (2004, s. 125) tuto skupinu jedinců pojmenoval *communitas*. Skupina Erasmus studentů je vlastně jednou z těchto *communitas*. Nacházejí se v novém prostředí, mají stejné podmínky a jsou svým způsobem mimo majoritní společnost. Mají specifické postavení zahraničních studentů, kteří tráví kratší dobu v zahraničí. Tato doba není dostatečná pro to, aby se plně integrovali a přizpůsobili se nové společnosti. V tomto postavení pociťují velkou sounáležitost sami mezi sebou a to jim pomáhá vypořádat se se změnami prostředí a svého postavení ve společnosti. Proto studenty Erasmu pojí mnohá přátelství, navzájem se vyhledávají a tráví spolu mnoho času. „*V rites de passage*²⁰ jsou lidé uvolněni ze struktury do *communitas*, aby se vrátili zpět do struktury obrození zážitkem z těchto *communitas*“ (Turner: 2004, s. 125). Toto tvrzení není absolutní, jelikož prožívání zahraničního pobytu je individuální záležitost, ale objevují se prvky, které jsou pro studenty společné v prožívání jejich Erasmu a pro jejich pozici v sociální struktuře.

Poslední fází rituálu přechodu je fáze *postliminární*. Za tuto fázi považuji návrat studenta domů a jeho vlastní reflexi toho, jaké přínosy mu studijní pobyt přinesl. Student si zpětně uvědomuje průběh svého Erasmu, zážitky, vzpomínky, zkušenosti i horší chvílky či problémy, které mu zpětně přinesly jakési poučení. Domů se vrátil již změněný jedinec, který je obohacen o výše zmíněné benefity, jako je jazyk, nové vztahy či přátelé, zkušenost.

---

²⁰ V přechodových rituálech – pozn. autorky.

Na závěr použiji větu respondenta Tomáše:

„Je to fajn věc, jsem jasně pro to, aby se jezdilo na Erasmus, protože si myslím, že to těm mladým Evropanům otevírá oči. Akorát mě občas mrzí, že spousta tý mládeže to nebere jako nějakou formu seberozvoje, ale jako příležitost jet si někam užívat a opíjet se za evropský peníze, což mi přijde jako škoda. Já jsem to pro sebe maximálně využil, že jsem poznal zas nějaký nový kus světa a zase kousek sám sebe. Což tady v každodenním životě nezvládneš.“

Proto, si troufám tvrdit, že Erasmus opravdu lze vnímat jako formu přechodového rituálu pro mladého člověka.

4 Závěr

Touto bakalářskou prací jsem chtěla nastínit, jak probíhá studijní pobyt Erasmus – od svého počátku, kdy se student rozhodne na několikaměsíční pobyt do zahraničí odjet, až po jeho návrat. Dále jsem se zabývala pozitivy a negativy, která studijní program přináší. Zejména zhodnocením přínosů studijního pobytu jsem se snažila dojít k tomu, zda lze Erasmus vnímat jako formu rituálu přechodu díky jeho vlivu na mladého člověka žijícího v Evropě. Práce je zaměřena na studenty, kteří strávili Erasmus ve Španělsku, konkrétně ve městě San Sebastián, které leží v Autonomní oblasti Baskicko a skýtá specifické dvojjazyčné prostředí.

Touto bakalářskou prací jsem chtěla nastínit, jak probíhá studijní pobyt Erasmus – od samého počátku, kdy se student rozhodne na několikaměsíční pobyt do zahraničí odjet, až po jeho návrat. Dále jsem se zabývala pozitivy a negativy, která studijní program přináší. Zejména zhodnocením přínosů studijního pobytu jsem se snažila dojít k tomu, zda lze Erasmus vnímat jako formu rituálu přechodu díky jeho vlivu na mladého člověka žijícího v Evropě. Práce je zaměřena na studenty, kteří strávili Erasmus ve Španělsku, konkrétně ve městě San Sebastián, které leží v Autonomní oblasti Baskicko a skýtá specifické dvojjazyčné prostředí.

V první podkapitole, která se nazývá *Před odjezdem*, jsem nastínila, co předchází samotnému odjezdu a zodpověděla první ze svých výzkumných otázek a to: „*Jaké jsou motivace studentů jet na studijní pobyt Erasmus?*“ Mezi nejčastější motivy a důvody studentů odjet bylo přání vyzkoušet si, jaké je to žít v jiné zemi než v České republice. S tím souvisí vědomí toho, že mladý člověk potřebuje zkušenost a osamostatnění se, protože každý podvědomě tuší, že tato situace v jeho životě jednou přijít musí a chce na ni být připraven. Studijní pobyt je pro mnoho respondentů i jakýsi nový start do života, protože jejich dosavadní životní situace vyžadovala změnu. Dalším důvodem, proč odjet na několik měsíců pryč, je dle výzkumu zlepšení jazykových dovedností ve španělském či anglickém jazyce. Někteří studenti, kteří zvolili za svůj cíl San Sebastián, zde také chtěli díky specifičnosti této oblasti – Baskicka – realizovat své výzkumy k závěrečným pracím. V neposlední řadě je studijní pobyt v zahraničí nepostradatelnou položkou

v budoucím životopise mladého Evropana. Když se mladý člověk rozhodne odjet na Erasmus, musí vyřešit několik administrativních záležitostí, například složení přijímací zkoušky či vyřešení agendy jako je smlouva či finanční dohoda, na základě které se vyplácí studentovi stipendium.

V následující kapitole *Po příjezdu do San Sebastiánu* jsem se zaměřila na výzkumnou otázku: „*Jak studenti interpretují průběh svého pobytu v zahraničí?*“ Pomocí dělení důležitých součástí Erasmu na jednotlivé jsem nastínila celý průběh studijního pobytu a to, jak ho vnímali a následně interpretovali moji respondenti. Díky odlišné kultuře, podnebí a jazyku, který často v prvních dnech a týdnech činí studentům potíže ve vyjadřování a chápání, nastává dezorientace z nové společnosti a student se dostává do pozice cizince. Míra této dezorientace z nového místa pobytu závisí na počtu studentů, kteří spolu z České republiky vyjíždějí. Pokud student jede sám, je nucen k větší snaze adaptovat se novému prostředí, ale kulturní šok je zprvu o to větší, a naopak. Jazykové znalosti studentů se v prostředí rodilých mluvčích zlepšovaly již po jednom měsíci a to i pro ty, co španělštinu před odjezdem neovládali, tak pro ty, co již jazyk několik let studovali. Převládala španělština a angličtina a studenti tyto jazyky začali dobře ovládat již po měsíci pobytu. Baskičtina typická pro tuto oblast se učilo pouze několik studentů, ostatní jeho znalost pokládali za nepotřebnou. Důležitou součástí průběhu Erasmu je volný čas studentů a jejich vztahy či přátelství. Mezinárodní student má specifickou pozici v rámci společnosti – je to migrant, ale s jinými charakteristikami než většinoví migranti pracovní. Studenti vytvářeli komunity s ostatními Erasmus studenty, jiní pronikli mezi své španělské spolužáky na univerzitě. Svůj čas studenti často trávili kromě studia společenským životem, se kterým souviselo poznávání místní kultury, a cestováním. Studenti na Erasmu udržují během svého pobytu těsné vztahy s domovem a díky krátkodobosti pobytu v zahraničí se nevzdávají svých kultur ani identit. Při studiu na místní *Universidad del País Vasco* je přístup ke studentům v zahraničí rozdílný než ke studentům místním. Pobyt má vliv na identitu mladého člověka, která nachází cestu k identitě evropské, zároveň ale dochází k objektivnímu posouzení vlastních kořenů a země původu.

V podkapitole *Návrat domů* jsem odpověděla na další výzkumnou otázku: „*Jaké dopady má studijní pobyt Erasmus na život studentů po návratu do České*

republiky?“ Po návratu do České republiky se původní motivace studentů proč odjet do zahraničí přeměnily na přínosy studijního pobytu. Pozitivem bylo zdokonalení se v jazycích, osamostatnění se či mnoho nových známostí či přátel. Zajímavým přínosem je větší tolerance k lidem z odlišných kultur, která vyplývá ze zkušenosti studenta jako cizince v nové zemi a je spojena s empatií. Studenti byli po návratu domů podníceni znova cestovat či plánovat další pobyty v zahraničí. Za přínos lze také pokládat lepší orientaci v problematice Autonomní oblasti Baskicko.

Návrat ze zahraničního pobytu provází takzvaný reverzní kulturní šok, který lze v případě Erasmu laicky pojmenovat *Post-Erasmus Depression Syndrome* a jeho příznaky jsou stesk po Erasmu a tamějších přátelích a zároveň rozčarování z vlastního domova a společnosti. Nejlépe je tento stav vystižen rčením: „Cizinec ve vlastní zemi“.

Negativa studijního pobytu v San Sebastiánu jsou zanedbatelná oproti jeho přínosům. Mezi ně patří hlavně nedostatečná finanční podpora vzhledem k životní úrovni v oblasti a zbytečné komplikace vznikající při vyřizování administrativních záležitostí studentské mobility.

V závěrečné části této práce je uvedena odpověď na výzkumnou otázku: „*Lze studijní pobyt v zahraničí vnímat jako přechodový rituál?*“ Vzhledem k nabytí nových zkušeností a velkého vlivu na formování osobnosti mladého člověka se dá Erasmus pokládat za formu přechodového rituálu.

Respondenti i já samotná jsme měli díky studijnímu pobytu Erasmus možnost prožít několik měsíců v krásném městě, zlepšili jsme se v nejednom cizím jazyce a potkali mnoho nových přátel a zajímavých lidí. Erasmus byl ale také impulzem, díky kterému jsme začali odlišně přemýšlet sami o sobě, o svém životě a o vztazích s našimi blízkými. Díky tomuto odstupu jsme začali pohlížet na mnoho věcí rozdílně, obzvláště na naši vlastní společnost, ve které jsme vyrůstali. Studijní pobyt Erasmus se tak stal v našich životech jedním z důležitých mezníků, které měli vliv na naši osobní proměnu, ať už byla jakkoliv velká. Stejně jako v případě Tolkienova (2005) zmíněného díla se domů z cest vrací jiný Hobit, než ten, který na cestu vyrazil, i mě a mé respondenty pobyt v zahraničí změnil.

Použitá literatura

- BERGER, Peter Ludwig; LUCKMANN, Thomass. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s. ISBN 80-859-5946-1.
- BOSSARD, James H. S.; BOLL, Eleanor S. *Rite of Passage – A Contemporary Study*. Oxford University Press. *Social Forces*, Vol. 26, No. 3 (Mar., 1948), 247–255 s. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2572047>.
- BROOKS, Rachel; WATERS, Johanna. *Student mobilities, migration and the internationalization of higher education*. New York: Palgrave macmillan, c2011, 196 s. ISBN 02-305-7844-6.
- COLLINS, Francis Leo. *Making Asian students, making students Asian: The racialisation of export education in Auckland, New Zealand*. *Asia Pacific Viewpoint*. 2006, roč. 47, č. 2, s. 217-234. ISSN 1360-7456. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-8373.2006.00308>.
- HANNERZ, Ulf. *Transnational Connections Culture, People, Places*. London: Routledge, 1996. 201 s. ISBN 02-031-3198-3.
- JACOBS, D.; MAIER, R. *European identity: construct, fact and fiction*. Gastelaars, M. & de Ruijter, A. (eds.) *A United Europe. The Quest for a Multifaceted Identity*. Maastricht: Shaker, 1998. 13-34 s. Dostupné z: <http://www.flw.ugent.be/cie/europa.pdf>.
- KOSER, Khalid. *International migration: a very short introduction*. New York: Oxford University Press, 2007, 140 s. ISBN 978-019-9298-013.
- LERNER, K. Lee; WILMOTH, Brenda; WILMOTH, Adrienne. *Immigration and multiculturalism: essential primary sources*. Detroit: Thomson Gale, c2006, s. 237-241. ISBN 1414403291.
- MORGAN, Edward E. Jr. *Study Abroad: A Proces sof Adaptation and Change*. *International Review of Education*. Vol. 21, No. 2 (1975), s. 207-215. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3443329>.
- MURPHY-LEJEUNE, Elizabeth. *Student mobility and narrative in Europe: the new strangers*. New York: Routledge, 2002, 275 s. ISBN 04-152-6179-1.

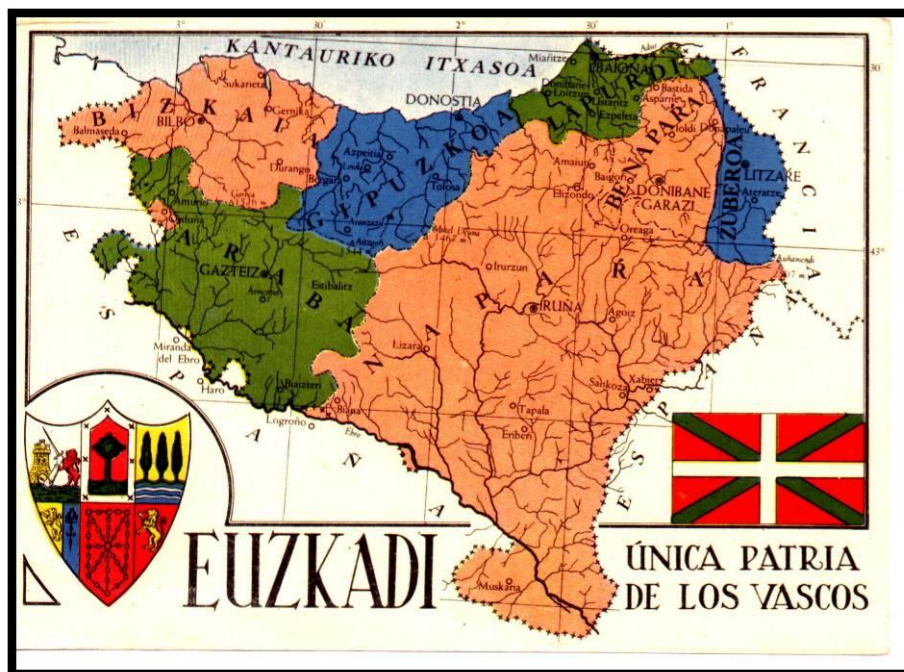
- ÖNER, S. *The Limit of European Integration: The Question of European Identity*. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi. Cilt. 3, No. 2 (Bahar: 2004), s. 27-38. Dostupné z: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/3/417.pdf>.
- PAPATSIBA, V. *Student Mobility In Europe: An Academic, Cultural And Mental Journey? Some Conceptual Reflections And Empirical Findings*. International Perspectives on Higher Education Research, Volume 3, 2005. s. 29-65. ISSN: 1479-3628.
- SCHUETZ, Alfred. *The Stranger: An Essay in Social Psychology*. American Journal of Sociology, Vol. 49, No. 6 (May, 1944), 499-507 s. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2771547>.
- SMITH, Anthony D. *National identity*. Reno: University of Nevada Press, c1991. 231 s. ISBN 08-741-7204-7.
- SOVIC, Silvia. *Hi-bye friends and the herd instinct: international and home students in the creative arts*. Higher Education. 2009, roč. 58, č. 6, s. 747-761. Dostupné z: <http://www.springerlink.com/index/10.1007/s10734-009-9223-z>.
- SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007, 175 s. ISBN 978-807-3251-369.
- TOLKIEN, John Ronald Reuel. *Hobit, aneb, Cesta tam a zase zpátky*. Vyd. 5., V Argu 1., rev. Překlad František Vrba. Praha: Argo, 2005. 250 s. ISBN 80-720-3722-6.
- TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. 194 s. ISBN 80-7226-900-3.
- VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201 s. ISBN 80-7106-178-6.

Přílohy

Příloha č. 1 – seznam respondentů

- Monika, věk 23 let, na Erasmu strávila 10 měsíců
- Lucie, věk 22 let, na Erasmu strávila 10 měsíců
- Jana, věk 23 let, na Erasmu strávila 6 měsíců
- Petr, věk 27 let, na Erasmu strávil 5 měsíců
- Alena, věk 27 let, na Erasmu strávila 5 měsíců
- Katka, věk 26 let, na Erasmu strávila 5 měsíců
- Veronika, věk 27 let, na Erasmu strávila 10 měsíců
- Daniela, věk 25 let, na Erasmu strávila 5 měsíců
- Tomáš, věk 24 let, na Erasmu strávil 5 měsíců
- Jitka, věk 27 let, na Erasmu strávila 5 měsíců
- Renata, věk 23 let, na Erasmu strávila 10 měsíců

Příloha č. 2 – mapa Baskicka (Dostupné z. <http://www.zonu.com/fullsize2/2010-09-06-12077/Mapa-de-las-provincias-vascas.html>)

Příloha č. 3 – fotografie města San Sebastián (z osobního archivu autorky)

Příloha č. 4 – záliv v centru města se známou pláží *La Concha* (z osobního archivu autorky)

Příloha č. 5 – *Paseo nuevo* – jedna mnoha z promenád podél města (z osobního archivu autorky)

